türkiye yazıları

AYLIK DERGİ

ŞEY...

Üç dört yıl önceydi, adı duyulmamış genç ve yetenekli şairlerin ürünlerini ısrarla, her sayı üst üste yayımladığımız zaman, bir vâveylâ koptu: «Türkiye Yazıları kötü şiirler yayımlıyor!»

«Kötü şiir»...

Türkiye'nin yaygın kültür birikimini temsil eden dergimizin saygınlığını sarsmaya yönelik ve aslında Bâb-ı Âli'nin yeteneksiz şair takımının başlattığı bu «kötü şiir» kampanyası karşısında, üç seçenekten birini yeğleme durumundaydık: 1) «Tamam, siz haklısınız, yıllardan beri kullandığınız türlü ilişkiler sayesinde şair katına yükselmenize karşı çıkmıyoruz, sizin dümen suyunuzdan gidiyoruz ve yeni kuşakların yetenekli şairlerini karşınıza çıkartmıyoruz» demek... 2) «Merak etmeyin canım, sizi idare edeceğiz, ama izninizle şu gençlere de biraz olanak tanıyalım» demek... 3) «Hayır, sizin gibilere değil, şiire inanıyoruz, onlara yer vereceğiz, sizlere ise asla!» demek...

Biz bu üçüncü seçeneğin doğru olduğuna inandık ve adı duyulmamış genç şair arkadaşlarımızın kitaplarını da yayımladık.

özel bölüm : çağdaş azerbaycan edebiyatından örnekler

roman ve toplumsal değişme üzerine

emre kongar'ın bir yazısı üzerine

enver gökçe'ye saygı

resimler : neşet günal

SAYI : 57
ARALIK 81/75 LİRA

Soralım şimdi : Hayat kimi doğruladı? Biz ki kötü şiirler yayımlıyoruz, neden bir zamanların adı duyulmamış şairleri bugün adını çok duyuruyor? Yayımladığımız kitaplar, Metin Altıok, Ahmet Telli, Ali Cengizkan ve Ahmet Özer'in ürünleri neden ödüllerde başarı kazandı? Neden birçok arkadaşımızın şiirleri yabancı dillere çevriliyor?

Sakın «kötü şiir» kazanmasın?

Yoksa «kötü niyet» mi yenildi?

***

Kastelli Kültür ve Sanat Vakfı genel yönetmeni Haldun Dormen, vakfın Şan Sinemasında düzenleyeceği kültür etkinliklerinin en önemlilerini Cumhuriyet gazetesine açıklarken, şunları sıralamıştı : «Karacaoğlan Gecesi, Yaşar Kemal Gecesi, Mengü Ertel Afiş Sergisi...»

Kendi alanlarında, yaşayan en büyük sanatçılarımızdan olan Yaşar Kemal ve Mengü Ertel'in, Kastelli sanat etkinlikleri içinde yer alacağını herkes gibi düşümüzde görsek inanmayız. Bu iki sanatçımızın Kastelli'ye gereksinimleri yoktur, ama Kastelli Vakfı'nın onları yanında göstermeye gereksinimi vardır.

Yaşar Kemal ve Mengü Ertel, kimin yanında olacaklarını bilirler.

Karacaoğlan ise Şan Sinemasına gelmeyecektir.

***

Enver Gökçe'nin ölümünden iki gün sonra yazıyorum bu yazıyı. Onun yaşadığı altmış bir yılı, 1920 - 1981 Türkiye'sini düşünüyorum. Bir şairin hayatını... Şu ana kadar sekiz kâğıt yırttım, yeniden yazmayı denedim. Hayır, o olmaz, bu olmaz, bu da yazılmaz, şu da söylenmez... Peki ne denebilir ki ardından? Şopen'in si bemol minör sonatının son bölümü olan ünlü «Cenaze Marşı» üzerine duyduklarımı ve düşündüklerimi yazmayı düşündüm. Sonatın bu bölümdeki derinliğinden bir şeyler çıkartmak... Bu tür bir yazının içinde garip kaçacak, yerine oturmayacak...

«Ölüm» bir sonatın olsa olsa bir bölümüdür. İstanbul'dan gelip de kapı gibi dikilen Yaşar Kemal'in tavrı, Enver Gökçe'nin mezarı başında yaptığı sağlam konuşma, sonatın sevindiren bir motifiydi. Yaşar Kemal hepimizin duygularını dile getirdi. Sağolsun.

***

Kimseye «sen neden Bodrum'da oturuyorsun?» denemez. Fethi Naci'ye de. Bod-

rum'a özgü bir yaşam tarzı Fethi Naci'nin hoşuna gidiyor olabilir. Ama o zaman da ciddî ve bilimsel konularda Bodrum'dan sorumsuzca fetva vermek yerine, Fethi Naci'nin de Seli İleri gibi Bodrum üzerine birşeyler yazması daha doğru olmaz mıydı?

Bilmeden, araştırmadan eleştirmen olmak ve bir de kendisine işin doğrusunu gösterenin çıkacağını düşünmeksizin aklına geleni «kesin yargı» gibi ileri sürmek, şeydir...

AHMET SAY

DUYURU

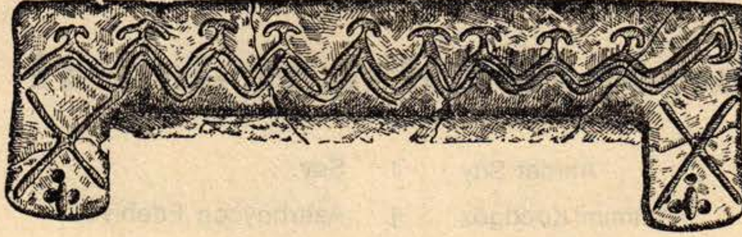
TÜRKİYE YAZILARI'nın yıllardan beri sürdürdüğü ve koşullar ne olursa olsun değiştirmediği yıllık abone tutarı, 1 Ocak 1982 tarihinden başlayarak 500 liraya yükseltilecektir. Duyururuz.

bu sayıda

neşet günal'ın resimleri

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu : Ahmet Say / Yönetim yeri : Selânik Cad. 7, Kat 1, Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi : P. K. 387 - Kızılay, Ankara / Yıllık abone : 420 lira, altı aylık : 250 lira. İşçi, köylü, öğrenci ve öğretmen için yıllık 350 lira, altı aylık 200 lira. ABD için 50 Öbür ülkeler için 40 Amerikan doları / Kapak : Sait Maden / İstanbul dağıtımı Say Dağıtım / Ankara dağıtımı : Toplum / Ege dağıtımı : Aydın Kitabevi / Temsilcilikler dağıtımı : Türkiye Yazıları / İlan Tarifesi : Tam sayfa 10.000 TL. Yarım sayfa 5000

Dizgi, baskı, cilt : ŞAFAK Matbaası, tel. : 29 57 84, ANKARA

Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı Üzerine Birkaç Söz

Samim Kocagöz

Kitaplığımda, Azerbaycan S.S.C. Bilimler Akademisinin NİZAMİ Adına Yazan ve Dil Enstitüsünce 1968 yılında Baku'da hazırlanmış «Azerbaycan Folkloru Antologiyası» adıyla yayınlanmış ve Türk Dil Kurumu tarafından 1978 yılında bizde de basılmış, (Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri) var. Azerbaycan'da iki cilt olarak bu' çalışmayı EHLİMAN AHUNDOV yapmış, Türk Çeviriyazısına, SEMİH TEZCAN aktarmış ve Giriş ile Sözlük bölümünü de hazırlamış.

Azerbaycan Halk Edebiyatı için bu güzel çalışmadan başkaca bizde modern Azerbaycan edebiyatından örnekler pek az. Bunu Azerbaycan'lı yazarlar ve şairler de bilmekte. 1979 Kasımında Yazarlar Birliğinin davetlisi olarak Bakû'yu ziyaretimde, Azerbaycan'lı dost yazar ve şairler bu konuda bize sitem ettiler. Haklıydılar : Aynı dili konuşan, dillerimiz arasında sadece —herkesin bildiği gibi— lehce farkı bulunan Azerbaycan ile daha yakın bir edebiyat alış - verişimiz olmalıydı.

Azerbaycan Yazarlar Birliği'nden ve Dostluk Cemiyeti'nden bana Fransızca, İngilizce hazırlanmış şiir ve düzyazı antolojileri verdiler. Bir de, kimi şair ve yazarlar, kril abece'siyle basılmış kitaplar armağan ettiler. Bunların arasında Arap harfleriyle basılmış bir seçmeler kitabı da vardı. Bütün bunlardan yararlanarak, İzmir'de şair, yazar, araştırmacı dostlarla birlikte bir çalışma yaptık. İstedik ki günümüz Azerbaycan edebiyatından birkaç örnek verelim.

Bu okuyacağınız örnekler, hiçbir zaman günümüz Azerbaycan Edebiyatını bütün yönleriyle tanıtmaz. Kısıtlı koşullar altında çalışmalarımız ancak ileride uzmanların yapacağı tam çalışmalara yol açsın istedik... Yakın bir gelecekte, «Azerbaycan Halk Yazın Örnekleri» gibi «Azerbaycan Edebiyat Antolojisi» ni görmek, basıldığını ummak dileğiyle...

Hikâye

Posta Kutusu

Celil Mehmet Kulizade

(CELİL MEHMET KULİZADE 1866 - 1932)

Azerbaycan Edebiyatının en ünlü gülmece yazarı. Gazeteci ve oyun yazarıdır aynı zamanda. Oyunları ve hikâyelerinin yanında, gazetelerde günlük fıkralar da yazmıştır. 1906'da Tiflis'te (Molla Nasrettin) adlı gülmece dergisini çıkardı. Azeriler, Nasrettin Hoca'ya «Molla» derler. Yayınladığımız 'Posta Kutusu' adlı hikayesi, Baku Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Abbas Zamanof'un 1967'de yayınlanan KULİZADE'nin (Seçilmiş Eserleri) adlı antolojisinden alınmıştır.

Kasım ayının 12. günüydü. Hava çok soğuktu ama daha kar yağmamıştı. Doktor, Han'ın karısını son kez yokladı: Sağlığının iyiye gittiğini, bir haftaya dek yola çıkabileceğini söyledi.

Veli Han, çok acele ediyordu; Erivan'da önemli işleri vardı. Bir de hava büsbütün bozar, kar yağar da yola çıkamam diye korkuyordu. Hemen kalemi alıp, Erivan'daki dostu Cafer Ağaya kısa bir mektup yazdı :

(Azizim,
Bir haftaya dek, çoluk çocuğumla Erivan'a gelebileceğimi umut ediyorum. Senden ricam; bizim evi temizlet. Sobaları yaktır. Ev iyice ısınsın ki, hastalığı yeni geçen karım sıkıntı çekmesin. Bu mektubuma karşılığını telgrafla bildir. Konuştuğumuz işlerin hepsini yaptım. Selamlar.

Duacın
Veli Han)

Han, mektubu zarfa koydu, üstünü yazdı; pulunu da yapıştırdı. Postaya göndermek için uşağını çağıracaktı ki onun başka bir iş için dışarıya çıktığını anımsadı. Tam bu sırada dış kapı çalındı. Gidip kapıyı açınca; İtkapan köyünden Nevruz Ali'nin geldiğini gördü.

Bu köylü, sık sık Han'ın yanına gelir giderdi. Her gelişinde de eli boş gelmez; yağ, bal, erişte, un gibi, köyden armağanlar getirirdi. Bu kez de eli boş gelmemişti.

Selamlaşıp getirilenlere teşekkür ederken, Han'ın aklı göndereceği mektuptaydı. Postayı neredeys kaçıracaktı; sordu :

«Postanenin nerede olduğunu biliyor musun Nevruz Ali?»

«Benim gibi cahil bir kişi Postaneyi nereden bilsin ey Han!»

«Canım Emniyet Amirliğinin nerede olduğunu bilirsin herhalde.»

«Bak orasını bilirim. Geçen hafta bizim muhtarı şikayete gelmiştim. Olan bitenleri bir anlatsam şaşarsın... Sanki Muhtar Efendimiz bizim köylümüz değil de...»

«Dur dur hele, bunları sonra anlatırsın. Beni dinle; Emniyet Amirliğinin karşısında büyük bir bina var. Kapısına yakın bir yerde, duvarda bir posta kutusu bulunuyor. Kutunun üstünde kapağı vardır. Şu mektubu, kapağı kaldırıp kutunun içine at, hemen dön gel...»

Nevruz Ali, çekingen çekingen mektubu aldı; bir Han'ın yüzüne, bir de mektuba baktı. Eğilip, biraz uzaklaşınca mektubu duvarın dibine koymaya yeltendi; Han, çıkıştı :

«Ne yapıyorsun? Mektubu kirleteceksin; yere koyma! Koş Posta Kutusuna at gel!»

«İzin ver canım Han; yol yorgunu aç eşeğimin başına saman torbasını takayım.»

«Canım yürü git, postayı kaçıracağız.. Torbayı sonra takarsın.»

«Hiç olmazsa eşeği duşaklayayım.. otları, ağaçları kemirip ziyana girmesin...»

«Aldırma be yahu.. durma git! Mektubu at da gel!»

Nevruz Ali, gitmemek için türlü bahaneler uyduruyordu. Bu kez mektubu cebine koydu :

«Allah aşkına Efendi Hazretleri, izin ver de şu ayakları bağlı getirdiğim tavukların - horozların iplerini çözeyim. Yoksa hayvanlar ölecek...»

Cebine koyduğu mektubu çıkarıp geri vermek için elini cebine attı. Han, üstüne yürürcesine onu durdurdu :

«Koş diyorum postaya be adam! Şimdi başlatma...»

Nevruz Ali, yürürken dayandığı sopasını kapıp çocuklar gibi koşmaya başladı. Koşarken de arkasına dönüp bağırdı :

«Aziz, kıymetli Han'ım, eşeğin semerindeki torbada yumurtalar var; gözkulak ol da kırılmasın!»

Han'ın sabrı tükenmişti gayri, bağırmaya başladı :

«Yeter be gevezelik ettiğin! Koş diyorum sana.. O mektubu da kimseye gösterme; kimseye verme! At bir an önce kutuya!»

Nevruz Ali, yeniden koşmaya başlarken söylendi :

«Ben çocuk muyum be yahu.. mektubu kimseye göstermem.. karşıma Emniyet Amiri çıksa elimden alamaz!»

Nevruz Ali, gözden yitince, Han, içeriye, karısının yanına döndü. Ona,

«Gözümün nuru,» dedi, «Erivan'a, kalacağımız evi hazırlamaları için mektup yazdım, artık gidebiliriz. Allaha şükürler olsun, sen de iyileştin. Hava değişiminin sana iyi geleceğini de doktor söyledi...»

Veli Han, karısıyla yolculuğu konuşurken uşağı çıkageldi :

«Efendimiz, dışarda bir eşek, yiyecek torbaları, yumurtalar, tavuklar var. Eşek kimin, bunları kim getirdi?» diye sordu. Han,

«Eşek, İtkapan köyünden bizim Nevruz Ali'nin.. O öteberiyi de mutfağa al yerleştir.. Eşeğin başına saman torbasını tak!» buyruğunu verdi. Bir süre sonra uşak, bir avuç unla göründü :

«Nevruz Ali'nin bütün getirdikleri bir yana, şu unun beyazlığına bir bakın efendimiz...»

Han, dikkatle unu inceledi, çok memnun kaldı. Sonra uşağına, yemeği hazırlamasını buyurdu.

***

Veli Han, yemekten iki saat sonra, Nevruz Ali'yi ve mektubunu anımsadı. Uşağını çağırıp sordu; gelmediğini öğrendi. Onun bu denli gecikmesine şaştı. Belki de mektubu kutuya attıktan sonra pazara gitmiştir diye düşündü. Bir saat daha bekledi; Nevruz Ali görünmedi. Meraklanıp uşağını çağırdı; gidip postanenin yöresine bakmasını, Nevruz'u aramasını söyledi. Uşak, bir koşu gitti, yarım saat sonra dönüp, onu ortalıkta göremediğini bildirdi.

Han, bir cıgara yakıp verandaya çıktı; aşağı yukarı gidip gelmeye başladı : Nevruz Ali niye böyle gecikmişti? Başına bir iş mi gelmiş ola? diye vesvese ederken, dış kapıdan bir polisin girdiğini gördü. Polis seslendi :

«Han! Komiser Bey sizin karakola gelmenizi rica ediyor. Bir köylünüzü hapse atmak zorunda kalacak yoksa...»

Han şaşırdı, polise baktı kaldı. Neden sonra konuşabildi :

«Aman oğlum, o cahil bir adamdır, niye tutukladınız?»

«Şimdilik birşey söyleyemiyeceğim Efendi, ne var ki hemen karakola teşrif buyurmazsanız, adamın hali dumandır!»

Han, üzülmesin diye karısına haber vermeden hemen giyindi, yola çıktı. Karakola vardığında, tutukluların bulunduğu bölümün penceresinden içeriye bir gözattı : Nevruz Ali, bir köşeye oturmuş, çocuklar gibi ağlamakta, göz yaşlarını çuha ceketinin eteğine silmekte...

Veli Han, Komiserden Nevruz Ali'nin durumunu öğrendi; sorumluluğu yüklenip bağışlattı; onu alıp eve geldi. Nevruz Ali, avluya girerken eşeğinin saman torbasına baktı. Sonra duvarın dibine çömelip yine ağlamaya başladı.

Han, eve girdi canı sıkkın, ama için için gülerek bir cıgara yaktı. Verandaya çıkarak Nevruz Ali'yi yanına çağırdı :

«Bir de bütün ayrıntılarıyla olayı sen anlat bakalım, komiser kısa kesti. Başına çok ilginç işler gelmiş; hani kalemi alıp yazsak yeri... Şu mektubu alıp gittiğinden başla.»

Nevruz Ali, gözlerini sile sile Han'a yaklaşıp, anlatmaya başladı :

«Ah Han'ım! çocuklarının başı için beni bağışla, kulun kölen olayım... Kutu ne, mektup ne? Ben nereden bileyim? Bir iştir oldu, bir yanlıştır yaptım, başım belaya girdi işte. Demek Allahın emri böyleymiş...» Bu sözleri ederken Han'ın ayağına kapandı. Han, şöyle bir geri çekildi :

«Nevruz Ali, hiç canını sıkma... Benim senden bir şikayetim yok. Olan olmuş.. Benden özür dilemene de gerek yok.»

«Kurbanın olayım Han, bu işin içinden bir rezillik çıkacak : Mektubu elimden alan o kafir oğlu kafir, koydu cebine düzüldü yola, bıraktı gitti!»

«Yahu kim mektubu cebine koydu? Bırakıp giden kim?»

«Kim olacak, o Rus kâfiri.»

«E.. bizim mektubu nereye götürdü?»

«Duvarında kutunun bulunduğu binaya.»

Han, bir an durakladı, yine sordu :

«Peki sen mektubu kutuya atmadın mı?»

«Atmaz olur muyum? Ne ki, attıktan sonra o herif geldi, nasılsa kutuyu açıp mektubu aldı gitti.»

«Kutudan bizim mektuptan başka mektuplar çıktı mı?»

«Çıkmaz olur mu? Bir yığın mektup vardı; hepsini toparlayıp götürdü...»

Veli Han, gülmeye başladı :

«İlahi Nevruz Ali! Sen hele bir daha anlat şu işi. Baştan al bakalım : Mektubu nasıl götürdün? Nasıl attın kutuya? Nasıl döğüştün şu Rusla?»

«Efendimiz, senin tarif ettiğin gibi mektupla gittim. Kutuyu buldum. Tam kapağını kaldırıp içine atıyordum ki aklım karışıverdi. Olur ya yanlış bir iş yapar seni kızdırırım diyerekten içime bir korku girdi. Bakarsın eşek, hayvan, diyerekten söğer sayarsın.. Sonra senin söylediklerinle eşeği aç bıraktığım, bağlamadığım düşünceleri kafamı büsbütün karıştırdı. Mektubu kutuya atmaktan vaz geçtim. Kapadım kapağını. Zaten mektubu attıktan sonra kutunun başında bekleyecek miydim, dönüp gelecek miydim bunu da unutuvermişim. Çömeldim duvarın dibine, beklemeye başladım. Derken on üç yaşlarında bir Ermeni çocuğu geldi. Elindeki mektubu attı kutuya yürüdü. Hemen çağırdım veledi : 'Mektubu attın da nereye gidiyorsun?' diye sordum. Dilimi anlamadı; bel bel yüzüme bakarak uzaklaştı. Daha o gözden yitmeden, bir Rus karısı acele acele geldi; attı elindeki mektubu kutuya, bıraktı gitti. İşte bunları görünce ben de yüreklendim. Kendi kendime dedim ki, 'atılan mektupların bu kutunun içinde kalması gerek...'; bir bismillah çekip kutunun kapağını kaldırdım; attım gitti mektubu içine... Tam uzaklaşıyordum ki ne göreyim? O Rus keferesi hızla kutuya yaklaşmakta. Önce onun da bizim gibi mektup atacağını sandım. Ne gezer! Herif kutunun kapağını kaldırmış, sağ elini uzatmış içine sokmuş, bizim tüm mektupları yürütüyor! Her ne hal ise Efendi Hazretleri, uşağını çağır da beni yolcu etsin. Geç kaldım; karanlık basmadan köyüme varayım...»

«Gidersin.. gidersin canım... Hele anlat sonra nice oldu?»

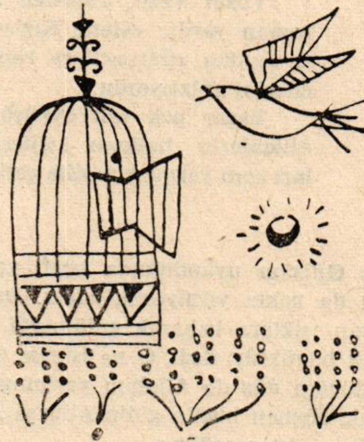
«Kurbanın olam Han Efendimiz, beni daha fazla söyletme.. Girdi işte başımız belaya ! Baktım herif, deste deste mektupları almış, koltuğunun altına sıkıştırmış, çekmiş gidiyor. Birden fırladım koşup koluna yapıştım : 'Ulan' dedim, 'mektupları aldın nereye gidiyorsun? Halk senin için atmadı bu mektupları kutuya! Hemen hepsini yerine koy, yoksa külahları değişiriz! Senin dininde imanında hırsızlık günah değil midir?' İşte Efendimiz hal ve de keyfiyet böyle.. Şimdi bırak beni de eşeğimin yanına varıp yola düzüleyim, çok geç kaldım...»

Nevruz Ali, kaçmaya bakıyordu. Han, bırakmadı :

«Anlat be yahu işin sonunu da.. gidersin.. Sonra ne oldu?»

Nevruz Ali, çaresiz sözünün sonunu getirdi:

«Sonra daha ne olsun? Rus kafirine yalvardım yakardım; hiç olmazsa benim Han'ımın mektubunu yerine bırak diye... Herif nuh dedi, peygamber demedi. Baktım elimden kurtulup kaçacak; tepem attı; aldım ayağımın altına.. herifin ağzı burnu kan revan içinde kaldı! Karşıdaki Emniyet Amirliğinden görmüş olacaklar ki keferenin bir araba dayak yediğini; polisler sö-

kün etti. Bu kez beni sille tokat içeriye attılar. Damda yatan tutuklular, 'bre adam deli misin sen? o görevliydi,' diye söylendiler. Nereden bilebilecektim adamın görevli olduğunu? Eğer yetişmemiş olsaydınız Efendimiz, çoktan Sibirya'yı boylamıştık...»

Veli Han, kahkahalarını tutamıyordu. Nevruz Ali, karanlık basarken, aç acına eşeğine boş torbaları sardı, bindi üstüne. Elindeki sopayla öfkeli öfkeli eşeğine vurarak köyünün yolunu tuttu.

Üç gün sonra Veli Han'a, 'evin hazır' diye telgraf geldi. Han, toparlanıp gitti Erivan'a. On beş gün sonra da Nevruz Ali'yi köyünden yaka paça getirip mahkemeye çıkardılar : Devlet memurunu döğmekten üç aya mahkum ettiler. Tam bir ay sonra bu haber, Veli Han'a ulaştı.

Han, derin derin düşündü kaldı.

12 Kasım 1903

Çev. Samim KOCAGÖZ

Hikâye

Aksakal

Yusuf Vezir Çemenzeminli

YUSUF VEZİR ÇEMENZEMİNLİ (1887 - 1938)

Düzyazıcı, öykü ve roman yazarı. Yazın dünyasına 1910'da girdi. «Molla Nasreddin» dergisi çevresinde kümelenen sanatçılar topluluğu içinde yer aldı. İlk büyük başarısını, 1913'de, «Cennete Bir Yer» adlı öyküsüyle kazandı. Yazar bu öyküde, bağnazlığı ve boşinançları acımasız bir biçimde eleştiriyordu.

Yusuf Vezir, 1920'den sonra ve 30'lu yılların başında, iki tarihsel roman yazdı: «Genç Kızlar Pınarı» ve «Kan İçinde». En önemli yapıtı sayılan «Öğrenciler» romanında ise, Rusya'daki yüksek okul öğrencilerini anlatıyordu.

Yazar pek çok öyküsünde, «AKSAKAL» adlı öyküde olduğu gibi, ezilenlerin, halktan kişilerin, soylular karşısında düştüğü umarsızlıkları acılı yargılarını dile getirmiştir.

Yaşlı Gülsüm uyandığında keyfi yerindeydi. Odası da ışıkta yüzüyordu âdeta. Duvarlarda oynaşan ışıklara bakarak gülümsedi :

«Allah büyüktür, dedi, O ne isterse olur. Bu gece gördüğüm düş de Allah'ın yardımıyla gerçek olacak. Hemen bugün gidip Alipaşa Ağa'dan kızını oğluma isteyeceğim.»

Bir an düşündü kaldı, sonra yine gülümsedi :

«Oğlum zengin, üstelik aslan gibi. Bir beyoğlu değil ama ne çıkar! Allah'ın izniyle bir bey kızı alacağım ona.»

Gülsüm nicedir oğlunu evlendirmeyi kuruyordu; ama uygun bir kız bulamamıştı bir türlü. Halktan bir kızı istemiyordu gelin olarak, çıkıp Bey'den kız istemeye de cesareti yoktu. Kızını bir tecimene vermeyeceğini bilirdi. Zira bir bey, kendisi yoksul bile olsa, damatlığa sadece yüksek aileden gelme gerçek soyluluğu olan bir delikanlıyı kabul eder. Gülsümcük soylu kanı nereden bulsun? Kocası Hacı ve oğlu Ferah sıradan iki tecimendi. Sabahın köründe pazarlara çıkarlar ve gece çok geç saatlerde dönerlerdi eve. Bir beyoğlunda bulunan incelikli tutum ve davranışlar, görkem ve oturaklılık ikisinde de hiç mi hiç yoktu. Gerçek beysoylulara benzemek için, hiç değilse arada sırada, şahin avlamaya gitselerdi bari! Ona da hiç gitmezlerdi.

Bütün bunlara karşın, yaşlı Gülsüm o gün Alipaşa Ağa'nın huzuruna çıkıp kızını istemekte iyice kararlıydı. O düşü görmeseydi böylesine cüret isteyen bir işe kalkışamazdı kuşkusuz. Ama düşün anlamı öylesine açıktı ki! Böyle bir mutluluk olanağı kaçırılır mıydı hiç?

Düşünde, bir ahırda, önce arpayla dolu bir çuvalı koklayan, sonra ayaklarını yere vurmaya başlayan ve eşelenirken su dolu bir testiyi deviren bir at görmüştü.

Garip bir ürpertiyle uyanmıştı Gülsüm. Sonra huzursuzluğunun gördüğü düş yüzünden olduğunu anlayarak, düşünü yorumlamaya girişmişti :

«At görmek, diyordu, isteklerin kısa sürede gerçek olması demektir; onu biliyorum. Testi; arılık, saflık, namus işaretidir. Su ise, dinginliktir, iç rahatlığıdır. Eşelenmeye başlayan at neyin belirtisi acaba?»

Yaşlı kadın düşünmeye koyuldu. Koltuk altını kaşıdı, burnunu karıştırdı, sonra birdenbire kahkahayı bastı :

«Hah hah ha! Tamam, buldum! Eşelenmek, ayağıyla yere vurmak, hiç kuşkusuz dansetmek anlamına geliyor, bir düğünde dansetmek!»

* * *

Alipaşa Ağa pencereye kurulmuş, nargilesini tüttürüyordu. Karısı da yanıbaşında oturmuştu. Bir hizmetçi geldi ve yaşlı Gülsüm'ün onlarla görüşmek istediğini bildirdi. Beyin karısı sert sert baktı hizmetçiye; sonra yüksek perdeden buyurgan bir sesle: «Gelsin» dedi.

Gülsüm odaya girdi ve ürkekce bir sandalyenin kıyısına ilişti.

— Hayrola Gülsüm kadın? diye sordu evin sahibesi.

— Özel bir nedenle gelmedim hanımcığım, gözlerimin nuru! Sadece size şöyle kısa bir ziyaret yapayım ve yaşayışınızı bir göreyim demiştim. Biz de beysoylular gibi olmak istiyoruz da...

Gülsüm ortaya bir yığın tumturaklı lâf sürüp ardından bir kahkaha attı. Evin hanımı da gülümsedi bunun üzerine. Alipaşa Ağa'nın asık yüzü bile yumuşadı azıcık. Gülsüm gözleriyle odayı tarayarak cilveli bir sesle :

— Ferahcığım, dedi, elişi örtüler, duvar halıları getirtti, bir sürü işçi çağırttı; odalarımız tıpkı sizinkiler gibi döşendi, bütün duvarlarımız yenibaştan boyandı. Kocam bütün bunlar yapılmasa da olur diyordu; ama bizim Ferah, Nuh dedi peygamber demedi. Büyük paralar harcadı.

Yaşlı kadının bu sözleri beyde de karısında da hiçbir etki yapmadı. Ağır bir sessizlik oldu. Sonunda Gülsüm ziyaretinin amacını açıklamaya karar verdi.

— Bakınız hanımcığım, gözlerimin nuru, dedi, çok varlıklı insanlarız biz; çok güzel bir evimiz ve daha sayısız malımız mülkümüz var Ferah'cığım da çok iyi, çok akıllıdır. Damadınız olmak, Allah'ın da izniyle, ona çok yakışacak. Öyle güzel, öyle sağlam yapılıdır ki! Kızlarınızdan biri ailemize katılsa, gelinimiz olsa, olur muydu acaba?

Bu sözlerden sonra yine gülmeye başladı Gülsüm. Fakat bey'in hanımı gülümsemedi bu kez. Kaşlarını çatarak kocasına baktı. Bey, öfkeden alev alev parlayan gözleriyle, yaşlı kadını tepeden tırnağa şöyle bir süzdü. Elindeki nargileyle vurup beynini dağıtacaktı sanki. Basit, halktan bir tecimenin bir beyin kızına evlilik önerisinde bulunması görülmüş, duyulmuş şey miydi? Fakat Alipaşa Ağa bütün kızgınlığına karşın, kendini tuttu ve sustu. Hanım da birşey söylemedi. Ancak, ilk anda, öylesine öfkelenmişti ki, bu küstah konuğun saçlarına yapışıverecekti neredeyse. Sonra bir atasözü geldi aklına: «Genç kız yolun kıyısındaki ceviz ağacı gibidir, ceviz düşürmek için her geçen sopasıyla ona dokunur.» Bu özdeyiş yatıştırdı onu. Biliyordu ki bu türden isteklilere, hiç kemküm etmeden, açık ve kesin bir yanıt vermek gerekirdi : «Geldiğiniz gibi çekip gidin buradan, sizler bizim dengimiz olamazsınız!»

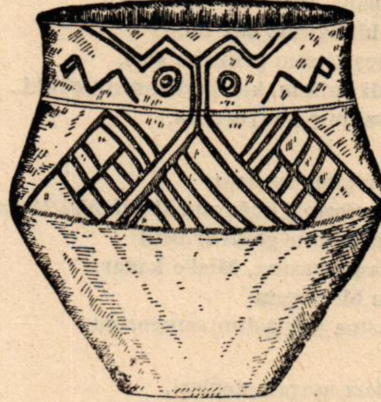
Bu arada soğukkanlılığı ele almış olan Alipaşa Ağa da sesini yükseltmeden yanıt verdi Gülsüm'e :

— Bacım, dedi, önerinde bir terslik yok. Ama bizim bir Aksakal'ımız vardır; ona danışmak gerek. Görüşünü alalım bir, bakalım ne diyecek.

Bey bunları alaycı bir hava içinde söylemişti. Ama saflığından yaşlı kadın ciddiye aldı bu sözleri, umut doldu yüreğine ve gülümsedi.

* * *

Merdivenleri inerken düşünüyordu Gülsüm: «Düşüm gerçekleşmek üzere... Önerimi kabul ettiler sayılır. Tanrı'nın yardımıyla Aksakal da razı gelecektir bu işe.» Tatlı düşler içinde avluya indi. Tam o anda, merdivenin altından fırlayan kocaman bir köpek birden üzerine atıldı yaşlı kadının, onu yere yıkarak giysilerini parçalamaya girişti. Zavallı kadıncağız bağırıp çağırıyor, imdat istiyordu; ama yetişen falan yoktu. Bir ara, canavarın gazabından kurtulup, binbir güçlükle tandıra kadar sürükledi gövdesini; oraya saklandı ve kalkan gibi kullanmak için sacı aldı eline. Ama köpek yetişti ve acımasızca ısırdı iki elini de.

Alipaşa Ağa balkona çıkarak seslendi :

— Heeyy, çocuklar! Bağlayın şu köpeği!

Uşaklardan biri koşarak geldi; hayvanı çekti götürdü. Gülsüm'ü, kana batmış bir halde tandırdan çıkardılar. Bey yukardan baktı ona ve yapma bir umarsızlık anlatımıyla kollarını iki yana açarak, alaylı bir gülümsemeyle :

— Bacı, dedi, görüyorsun ya, Aksakal razı değil.

* * *

Gülsüm zar zor döndü eve; sayrılanıp yatağa düştü. Ateşler içinde yanıyordu. Üç gün sonra da öldü. Düşünde eşelenen bir at görmenin anlamı buydu işte!

Çeviren : Mehmet Mümtaz TUZCU

Azerbaycan

Samed Vurgun

SAMED VURGUN (1906 - 1956)

Ozan, oyun yazarı, akademisyen. Halkın çok sevdiği, halka malolmuş bir ozan olan Samed Vurgun, Azerbaycan şiirinde bir çığır açmıştır. Puşkin'in «Eugene Onegin» oyununu çevirmiş, bu çevirisi için Büyük Puşkin Ödülünü kazanmıştır. Ölümüne bütün ülkenin yas tuttuğu bu büyük ozan için Baku'nun istasyon alanına bir heykeli dikilmiş ve yine Baku'nun bir caddesine adı verilmiştir.

Kaç kez yürüdüm bu dağlarda,
Pınarlarından geçtim ışıl ışıl turna gözlü,
Çağıldayan ezgilerine yakalandım uzaklarda
Sakin Aral sularının aktığı
Sevgi ve dostluğun gerçekten yaşadığı.

Ezelden benimsin, herkes bilir
Yuvam, sığınağım, ocağım
anam, anayurdum, canım toprağım!
Ruh ve ten gibiyiz, bizi ancak ölüm ayırabilir,
Azerbaycan, Azerbaycanım!
Sen bana ana, ben sana yavru,
Tek bildiğimiz bağ bu.
Nereye gitsem gelirdim geri,
Kendi halkım, kendi yuvamsın çünki..
Kutsanmış anayurdum.

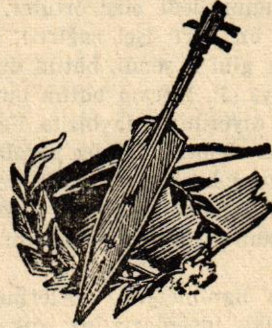
Hazar çizer sınırını
Efsaneleşmiş kuğunun süzüldüğü Hazar,
düşlerim alır götürür beni
Mugan Ovasına, Miel'e kadar,
Uzun bir yaşam
Yarısına yaklaştım sanıyorum.

Dağları aşarak stepleri,
Astar, Lenkoran'ın üzerinden,
Hindistan ve Afrika'dan
Gelir konar kuşlar yurduma,
Kurtulup korkunç, amansız pençelerden.

Sapsarı limonlar
Dallar yerde,
Oldum olası kar bembeyaz
Dağ tepelerinde.

Altın başağı biz yetiştiririz
Ekmeğimiz
Pamuk.
Karlı dağların zenginliği,
Şarap kırmızısı suyunu sık üzümlerin,
Kahvaltıdan önce duy keyiflendiğini.

Karabahtan geçer
Kanatlanıp uçan ruhun,
Şafak vakti duyulur
Kafkas'da, Rusya'da ün salmış
Şuşa Kaan'ın türküleri!

Güzel yurdum,
Ölümsüz güzelliğin beşiği,
Güneşin herkesi kucakladığı,
Şiirin, sanatın yeşerdiği toprak!
Ölümsüz ruh, ölümsüz eserler,
Nizami, Fuzuli.
Kâğıda kaleme dök,
Aç kapılarını ruhunun
Yansıt akışını,
Yazılan söz, zamanı yener!

Güzel yurdum,
Özgürlüğün şafağıyla doğmuşum,
Bayraklar kutluyor bu şenliği;
Yaşam, sevinç dolu bir bayram,
Şen şarkılar, sonu gelmez gülüşler,
Canım yurdum! eski Doğu'nun kapısı!

(Samed Vurgun'un büyük Azerbaycan şiirinden bir bölümdür.)

Çeviren : **Nüvit MORTAN**

Hikâye

Islık

Alevya Babaeva

ALEVYA BABAEVA (1921 -)

«ISLIK» adlı kısa öykü, Alevya Babaeva'nın sanatçı kişiliğini en iyi biçimde yansıtan örneklerden biridir.

Sanatçı, incelikli ruhbilimsel çözümlemeleriyle, ayrıntı seçimindeki dikkat ve titizliğiyle, anlatımındaki arılık ve dirilikle tanınır.

Pencerenin dışında bir ıslık sesi duydum. Birini çağırıyorlardı. Aybeniz'e baktım belli etmeden. Aynanın önünde ayakta duruyor. saçlarını düzeltiyordu. Islığı işitince bir ürperme geçirdi. Tarağı tutan eli bir an öylece kaldı. Sonra başını çevirmeden :

— Yarım saatcık bir işim var anne, dedi. Kitaplığa kadar gitmem gerekiyor.

Aynadan yüzündeki telâşı görüyordum. Alev alev yanıyordu yanakları. İstese bakışlarımı yakalayabilirdi. Ama görmek istemiyor, gözlerini kaçırıyordu.

Aybeniz son günlerde hiç aksatmadan gidiyordu kitaplığa. Akşamları, ıslığı duyar duymaz, rasgele bir kitap kaparak fırlıyordu sokağa.

Bu defa da kapıyı hergün yaptığı gibi gürültüyle çarpıp çıktı. Elimde olmaksızın pencereden baktım. Ama söğütler, anlayışlı bir tutumla, sevecen kollara benzer dallarını eğerek gidenleri gizliyordu.

Bu sırada annem girdi odaya. Keyfi kaçmıştı ve saklamıyordu bunu :

— Çıktı gene değil mi? diye sordu doğrudan doğruya. Sen de ana olacaksın! Hiç kaygılanmıyor musun çocuğun için? Islığı duydun değil mi? Senin kızındı o ıslıkla çağrılan!

— Biliyorum anne, dedim, ama elden ne gelir? Neredeyse yirmisini dolduracak. Fakültenin üçünde...

— Ya öteki? O ne diye ıslık çalıp duruyor böyle? Namuslu bir adamsa, gelsin kapımızı çalsın, adını ailesini şakısın burada. Hiç değilse öten ne kuşudur bilelim.

— Peki sen, Yusuf Bey her akşam sazıyla gelip balkonunun altında sana serenatlar çekerken, onun hakkında birşey biliyor muydun anne, dedim, ne kuşu olduğundan haberin var mıydı?

Annem yanıt vermedi. Kuşkusuz, «Şuna da bakın hele, herşeyi nasıl da biliveriyor» diye geçiriyordu içinden; sonra da «gerçekten de... ne zaman olmuştu bütün bunlar? Elli yıl geçti aradan» diyordu kendi kendine.

Sonra gözleri açık pencereye çevrildi. Söğütler dallarını sevgiyle sallıyorlardı. Yaşlı kadının dalgın bakışları yapraklanan dallarda dolaştı. Kıvrılıp bükülen yolun daracık şeridi görünüyordu uzakta. Selminaz hanım uzun süre sessizce bu yola baktı. Sonra dudaklarının kıyısı hafifçe kalktı. Gülümsedi. Alnı aydınlandı. Ölen oğullarının anısıyla derinleşen çizgiler silinip gitti alnından. Derin derin iç çekerek :

— Yoo, dedi, ben karşı değilim buna. Ama komşular... Onların dillerine düşmekten korkuyorum. Geçende, adını bile bilmediğim bir tanesi Aybeniz'i bahçedeki kanepelerden birinde bir delikanlıyla başbaşa otururken gördüğünü anlatıyordu.

— Peki ama anne, dedim, parklar bahçeler niçin yapılıyor, neden sıralar konuluyor, oralarda oturmak, ağaçların gölgesinde serinlemek için değil mi?

Az önceki gülüşü tamamiyle yok oldu. Yine derin çizgiler belirdi annemin yüzünde. Miyop gözlerini sert bir bakışla üstüme çevirerek :

— Senle birlikte iki üç akıl hocası daha olsa gençliğe yol gösteren, işler öyle düzelir ki daha iyisi can sağlığı!

Annemin sözlerine gülesim geldi; kendimi tutmaya çalıştım; fakat boşuna... Annem büsbütün köpürdü. Masanın üstündeki tabakları alarak mutfağa yöneldi.

İlkbahar ayının solgun ışıkları ürkekce odaya süzülüyorlar. Pencerenin karşısındaki duvara, karanlık kıvrımlar, kıyıları belirsiz sarmal

bezekler düşüyor. Upuzun bir ıslık sesi duyuluyor yeniden. Bir pınar mırıltısı gibi tatlı bir ıslık. Bir ıslık da değil bu; bir tarlakuşunun titreyişlerle dolu ötüşü. Ve Aybeniz hâlâ yok. Çağrılan o değil zaten. Tarlakuşu bahara sesleniyor. Söğüt dallarına körpe yaprakların örüsü arasından geçerek gelen bahara... Ayışığının saydam peçesiyle sarılıp sarmalanmış olan bahara...

Yirmi yıl gerilere aktım düşüncemde.

Anımsıyor musun? Yirmi yıl önce de böyle yankılanan bu ıslık sesini, bu sevda ezgisini anımsıyor musun?

Top gürlemeleri, mermilerin ıslığı, canavar düdüklerinin iç karartıcı acı sesleri bastırıp silmişti onu. Ve gençliğin, tam serpilip gelişirken, onunla birlikte göçüp gitmişti. Tam yirmi yıl önce...

Anımsıyor musun? Aynı ıslık değl mi bu akşam, tarlakuşunun ötüşünde canlanan?

Nerdesiniz gençlik yıllarım? Geri dönmemecesine yitmiş... Yaşam yolları üstünde sizi arayıp duruyorum hep. Geri gelin, ne olur! Duyuyor musunuz beni? Nerdesiniz, nerde, nerde?

Türkçesi : M. Mümtaz TUZCU

Anam Kocuyor

Cabir Nevruz

1933'de Khizin bölgesinde, Upa köyünde doğdu. Ailesi çiftçidir. Edebiyat Enstitüsünde okudu. Üstün bir yeteneğe sahiptir. Toplumsal konuları işler eserlerinde. Son yıllarda, Azerbaycan gençlik dergisi (YILDIZ) ın başyönetmenliğini yapmaktadır. Uzun bir şiiri olan (Anam Kocuyor) dan bir bölüm sunuyoruz.

Anam gözümün önünde kocuyor..
Neden yaşlanmalı benim sevgili varlığım?
Ne üzücü gençliğin kanat açıp,
Hiç iz bırakmadan uçuşu...
Anamın gücü yok, gözleri nemli, donuk..
Elden ne gelir, sırtı yılların yüküyle bükük.
Ne yapsın çocuklar, analar babalar bunca kocayınca?
Gözlerinde sevecen, yumuşak ışıltıyı görüyorum,
Biliyorum kanat açıp bu koca yaşında,
Uzaklara uzaklara uçacak benden
Güzelliğini yitire yitire..
Nişan yüzüğü incelen parmaklarından kayar olmuş.
Oysa canlı sevimli güzel bir kızdı
Ocağımızın direği, hepimizin sevgilisi...
Dörtbir yana neşe saçan,
Her anı, sevgiyle sonuna dek yaşayan...

Bugün çocuklar daha genç daha mutlu
Ve anam her gün biraz daha kocuyor.

Çeviren : Sevinç KOCAGÖZ

hikaye

Adalar Unutulmasın

Hüseyin Abbaszade

HÜSEYİN ABBASZADE (1922 -)

İkinci Dünya Savaşı'na katılmış bu ozan ve düzyazı ustası Azerbeycan'da belgesel «General» romanı ile ün kazanmıştır.

Abbaszade halen (Azerbeycan) Yazın dergisinin baş yayımcısıdır. Yaşamın iyi yanları, çağdaşlarının onurlu davranışları hep esin kaynağı olmuştur. Başarısını, sürükleyici olay örgüsü ve renkli porte çizimine borçludur.

Pirverdi, otobüsten Vakıf Sokak'ta indi. Cebinden çıkardığı adrese baktıktan sonra karşısındaki evin numarasını aradı. Evet, doğru sokağa girmişti. Karşıya geçip azıcık yürürse, Fatullah'ın evine varacaktı.

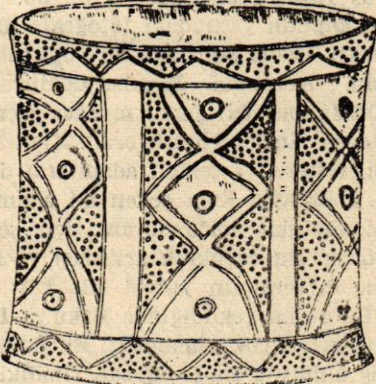
Yaşlı adam, hafif aksayan ayağıyla, dar kaldırım boyunca yürümeye koyuldu. Acelesi yoktu. Öyle ya, emekliler dünyanın vaktine sahiptiler. Aslında hiç tanımadığı bir fotoğrafçıyı görmeye gitmek, daha önce aklının ucundan bile geçmemişti. Onun adını, Baku'da çıkan gazetelerde sık sık Fatullah Çemberkentli imzalı fotoğraflardan tanıyordu. Epeydir bu fotoğrafları gördüğü yoktu. İki gün önce, her zaman yaptığı gibi deniz kıyısında yürürken, bir raslantı sonucu, kentin ünlü fotoğrafçısı Fatullah Çemberkentli'nin sekseninci doğum günü şerefine açılacak serginin afişini gördü. Sergiyi Gazeteciler Birliği destekliyordu. Pirverdi bir uğrayıp gezmek istedi.

Yanyana iki küçük odanın duvarları büyütülmüş fotoğraflarla kaplıydı. Objektif geçmişin, şimdi tarihin birer parçası olmuş anlarını sonsuza dek yakalamıştı. İşte Baku ile yörenin en eski petrol üreten yerleşim merkezi Sabunçi arasında, ülkenin ilk elektrikli trenyolu'nun kullanıma açılış töreni. Yıl 1926. Güneşli bir gün. İstasyondaki insanların tümünün yoksul olduğu giysilerinden belli. Hepsi gülümsüyor, çiçek ve afiş taşıyor. Elektrikle işleyen ilk tren istasyondan ayrılmak üzere. Bu fotoğrafın yanında saygın ozan Cabbar Kanyağdı'nın fotoğrafı asılıydı. Baktıkça Pirverdi, «Hayrati» şarkısını yeniden duyar gibi oldu. Öteki fotoğraf 1920'lerden kalmaydı. Bir grup kadının peçelerini fırlatıp atarken çekilmiş bir fotoğrafdı bu. Önde üç kısa etekli genç kız tartışıyordu. O vakit pek çok gazete ve dergide yayınlanmıştı bu resim. Pirverdi her fotoğrafın önünde uzun uzun duruyor, sergiyi yavaş yavaş geziyordu. O da ne? Ansızın durdu ve kapının yanındaki fotoğrafa daha bir özenle baktı. Deniz kıyısında bir yapı sahası görünüyordu. Kocaman kayalar doldurulmuştu, kıyıyı. Orada burada, şimdi modası geçmiş buharla işleyen vinçler görülüyordu. Kıyı, kazmalı - kürekli, testereli - çekiçli adamlarla doluydu. Önde el arabasıyla kum çeken iki adam vardı Her ikisi, özellikle dolda duranı, açık seçik görülebiliyordu. Bu çocukluk arkadaşı ve köylüsü Rızvan'dı. Pirverdi'nin yüreği küt küt atmaya başladı. Bu resim çekildiğinde Baku'ya Rızvan'la birlikte geleli çok olmamıştı. Bu da ilk gördükleri iş olmuştu. Bibi - Eybat, şimdiki adıyla İlyiç koyunu doldurmak. O ikinci adam, o da Abdullah değil mi?Apdullah'ın ta kendisi. Apdullah o denli güçlü kuvvetliydi ki, en büyük kayaları bile rahatça kaldırıp, arkadaşlarını hayrete düşürürdü. Ya da Pirverdi'ye o vakitler öyle geliyordu. Ah, İlyiç koyu, orayı hiç unutamıyordu. Fotoğrafa bakarken, el arabasının gıcırtısını, yapının gürültüsünü, pompaların dinmek bilmeyen uğultusunu, yeniden duyar gibi oldu. Yakıcı kuzey rüzgârı yüzünü sanki kamçıladı. Yapıyı idare eden adamı anımsadı. Gözleri görmeyen o mühendisin adı Pototski'ydi.

Daha sonra denizden kazanılan o topraklarda, petrol kuyusu açmak için iskele kurmuşlardı. Pirverdi'nin uzun süren çalışma hayatının ilk günleriydi. İlyiç koyunda, Lok - Batan'da ve savaştan hemen önce deneyimli, tanınmış bir sondaj ustası olarak Kuzeyde Apşeran'daki yeni açılan petrol kuyularında çalışmıştı. Pirverdi gö-

zünü fotoğraftan ve eski dostlarından ayıramıyordu. Rızvan savaşta ölmüş, Apdullah, o iri yarı adam da dermansız hastalığa yakalanmış, çoktan ölüp gitmişti. Fotoğrafın altındaki yazıyı okumak üzere eğildi. «Yeni bir yaşamın kurucuları» yazılıydı. Yeni bir yaşamın kurucularıymış! «Şuraya bakın hele» dedi; Yanında duran genç adama. Kendi adları yok sanki! Genç adam Pirverdi'ye şöyle bir baktı, bir şey demeden öteki fotoğrafa bakmaya koyuldu.

«Bu fotoğrafçıyı öldürebilirim» diye mırıldandı Pirverdi, gitgide öfkelenerek. İkisi de ölüp gitti diye, artık adları bilinip de ne olacak diye düşünüyorlar her halde. O öfkeyle sergi sorumlusunu buldu. «Lütfen heyecanlanmayın» dedi Pirverdi'nin yakınmasını dinleyen orta yaşlı kadın. «Çemberkentli'nin telefon numarasını vereyim size. İsterseniz kendisiyle görüşün.» Hemen oracıkta numarayı çevirdi. Tartışmaya hazırlanıyordu, fakat karşısındaki ses o denli kibardı ki, öfkesi azıcık yatıştı. «Pek iyi değilim, dışarı çıkamıyorum,» diyerek onu evine çağırdı fotoğrafçı. «Ben de sizinle konuşmaktan memnun olacağım» dedi.

Emekliler gibi bulvarda oturacağı yerde Pirverdi, Fatullah Çemberkentli'nin oturduğu dar ve dik yokuşta buldu kendini. Adrese bakarak eski bir evin bahçesine girdi. Güneşli bir gündü. İpe çamaşır serilmişti. Mavi eşofmanlı bir delikanlı, motorsikletini tamire çalışıyordu. Kolları dirseğine kadar yağ olmuştu. Çevresine çömelmiş, bir kaç genç onu ilgiyle izliyordu. «Fotoğrafçı Fatullah nerede oturuyor çocuklar?» Motosikletiyle uğraşan genç, çocuklardan birini çağırarak, «Amcaya yolunu göster» dedi.

Üçüncü kata çıktılar. Çocuk camlı kapıyı gösterir göstermez, basamakları ikişer ikişer atlayarak gözden kayboldu. Pirverdi çocuğun ardından, çocuklar neden hep böyle durmadan koşarlar diye düşündü. Kapıyı orta yaşlı bir kadın açtı. Pirverdi yağmurluğunu ve her mevsim giyile giyile eskimiş Karakula şapkasını asıp kadının ardısıra loş bir odaya girdi. Gözlüklü ufak tefek bir adam oturuyordu muşamba kaplı divanın üzerinde. Sırf deri ve kemik kalmış bir adam. Pirverdi onu, omuzlarında bir kaç fotoğraf makinası birden asılı, iri yarı, uzun boylu bir adam olarak canlandırmıştı gözünde. Fatullah konuğunu gülümseyerek ayakta karşıladı. Siyah kadife takımı üstünden düşecekmiş gibi duruyordu. «Sizi buraya kadar getirttiğim için bağışlayın» dedi titrek bir sesle. «Fakat artık pek dışarıya çıkamıyorum. Gücüm yetmiyor. Olup biteni televizyondan izliyorum.»

Amansız zaman nasıl da etkisini gösteriyor insanın üstünde, diye düşündü Pirverdi. Bu fotoğrafçı eskiden pire gibi durmadan her yana koşardı. «Hiç eziyet çekmedim gelirken» dedi Pirverdi, Fatullah'ın yanında divana otururken, «Sizinle tanışmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Şu sözü bilirsiniz. Kahramanın adını duymak kendisini görmekten daha önemlidir. Ben bu söze şunu eklemek istiyorum : Böyle bir kahramanın adını biliyorsan, kendisiyle tanışmaya çalış.» İşte şimdi karşılaştık. «Pek bir şeye benzemiyorum değil mi?» diye güldü fotoğrafçı. «İkimiz yanyana iyi bir çift oluyoruz» dedi Pirverdi. «Ben de yetmişini aştım, biliyor musunuz?».

«Ah, kimse zamanı dolduramıyor. Dünkü kızgın telefonunuzdan sonra sevgili dostumdan, sergiyi arayıp, fotoğrafın altındaki yazının değiştirilmesini istedim. Fotoğrafın altında şimdi şunlar yazılı. «İlyiç koyu, 1923. Öndekiler Rızvan İsmailov ve Abdullah Abdullahyev.».

«Evet bu çok daha iyi olmuş. Bir insan ölünce kendisiyle birlikte yokolsun diye ad takılmıyor.»

«Haklısınız... haklısınız,» diye başını salladı Fatulla. «O fotoğraf daha önce hiç yayınlanamamıştı. Ömrümü fotoğraf çekmekle geçirdim biliyorsunuz. Dağ gibi bir yığın var şimdi içerde. İçlerinden yalnızca bir kısmı basılabildi. Geçen gün Gazeteciler Birliği'nden gelip bir sergi açacaklarını söyledikleri vakit, oturduk binlerce fotoğrafı birlikte gözden geçirdik. Daha önce gazetelerde çıkmış olanların alt yazıları vardı zaten. Ötekilerin altına da genel alt yazılar koyduk. Beni bu konuda uyarmanız çok yerinde oldu.»

«Böyle değerlendirmenize sevindim. Aslında biraz sert konuştum. Özür dilerim.»

«Yok, üzülmeyin sakın. Söyledikleriniz çok doğruydu. Size bir şey daha sormak istiyordum dostum Pirverdi. Yakında fotoğraflarımdan bir albüm hazırlayacaklar. Yayımcılar albüm için yüz fotoğraf seçtiler. İçlerinde İlyiç koyunda çekmiş olduklarım var. Sizinle bunun için görüşmek istedim. Belki hâlâ resimlerdeki insanların bazılarını tanıyıp adlarını söyleyebilirsiniz.»

«Bir bakalım» dedi Pirverdi.

Fatullah terliklerini sürükleyerek kitaplığa gitti, bir kaç tane fotoğraf çıkarıp masanın üstüne koydu : «ayıranlar en çok bunu beğendi,» dedi, «bunu albümün kapağına koymak istiyorlar.»

Fotoğrafta demir bir levyeyi kocaman bir kayanın altına sokarak kayayı oynatmaya çalışan uzun boylu bir genç vardı. İşine o denli dalmıştı ki fotoğrafının çekildiğinin farkında bile değildi. Objektif onu büyük bir güç harcarken yakalamıştı. İnsan, gömleğinin altındaki kasların gerildiğini görebiliyordu. Pirverdi, fotoğrafa bakınca gözlerini yumdu.

«Size bunun öyküsünü anlatayım,» diye sürdürdü konuşmasını Fatullah. «Bunu çektikten sonra başka bir yere gitmiştim. Birden bağrışmalar duydum. Bekçi bir vagon dolusu kayanın kaydığını, bazı kayaların da işçilerden birisinin üstüne düştüğünü söyledi. Bugün tam toparlayamıyorum. Ama demin fotoğrafını gösterdiğim gencin bir sedyeyle taşındığını anımsıyorum. O vakit, ne denli üzülmüştüm anlatamam. Fotoğraf iyi çıkmıştı ama, onu gazeteme veremezdim. O gence ne oldu bilemiyorum. Gencin fotoğrafını kendisi belki ölüm döşeğindeyken bastırmayı doğru bulmadım. İşte yarım yüzyıldır arşivimde duruyor. Belki siz kim olduğunu bilebilirsiniz.» Pirverdi bir şey söyleyemiyordu.

«Anlıyorum,» diye içini çekti Fatullah. «Bunca yıl geçti elbet. Bu kadar uzun bir süreden sonra ad anımsamak çok güçtür.»

Fatullah konuşuyor, fakat Pirverdi onun söylediklerini duymuyordu. Birden sancı saplanan bacağını ovmak zorunda kaldı. Fotoğraf, geçmiş yılların rüzgârlarını, İlyiç koyunu yalayıp geçen keskin kuzey rüzgârlarını geri getirmişti.

Çeviren : **Nüvit MORTAN**

Bahtiyar Vahapzade

Şiirler

Azerbaycan Edebiyatının yaşayan en ünlü şairlerindendir. 1925'de Nukha'da bir işçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1947'de Azerbaycan üniversitesinde Filoloji bölümünü bitirdi. Doktorasını yaptıktan sonra yine üniversitede öğretim üyesi oldu.

Lirik ve insanların derin ruh hallerini yansıtan şiirleriyle ün kazanmıştır. Bugün Azerbaycan'ın en sevilen şairlerindendir.

Kök

Ağaçlar
Kök üste boy atar,
Uç alır
Ağaçlar
Kökünden güç alır

Dünyada
Her şeyin kökü var
Kökü var
Toprağın, taşın da..
Adam'sa kökünü
Gezdirir başında

1965

Sevinçler Getirdim

Ben hiç bezgin değilim
Görün nice dinç kızım
Benim adım sevinçdir
Özüm de sevinç kızım
Büyüklerin gözünden
İstemem düşmeyi ben
İşte ata - anama
Sevinç getirmişim ben

1970

Ben ki Kara Değilim

Sevinç yudu yüzünü
Saçlarını taradı
Küsküye bakıp dedi :
Benim nerem kara ki!

Ben ki apak bir kızım
Ak güllerden farksızım
Neden şu anam bana
Kara diyor bilmem ki!

1970

Çeviren : **M. Mümtaz TUZCU**

Hikâye

Barut Kokulu Menekşeler

Vasıf Nasiboğlu

VASİF NASİBOĞLU, günümüz Azerbaycan edebiyatının genç yazarlarından. Aşağıdaki hikayesi, (İTİRAF) adlı hikayeler kitabından alınmıştır.

Güneş doğuyordu; kızıl renkli ışıkları yeryüzüne yaşam ve güzellik getirmekteydi. Erkenden kalkıp istihkâmlardaki, birliklere öncülük etmiş askerlerin durumunu yoklamıştım. Bahar sabahının temiz havasını ciğerlerimde hissederek yeniden yaşlı Alman Hans'ın evine dönüyordum. Bakımlı bir bahçesi olan bu evin temizliği, güzelliği hoşuma gidiyordu.

Yaşlı Alman da sabah erkenden kalkmış, bahçesindeki çiçekleri suluyordu. Doğrulup soru dolu bakışlarla birşey isteyip istemediğimi öğrenmeye çalıştı. Gür ak saçları, kalın kaşlarının altında yumuşak bakışlı gözleri vardı. Hans'ın yüzünde içtenlikli bir gülümseme vardı. Bana karşı sevecendi; vatandaşlarının işlediği ağır cinayetlerden utanç duyuyor gibiydi.

Dikkatle eve baktım. Bu sıradan, sade bir Alman eviydi. Duvarda Schiller'in bir resmi asılıydı. Belli ki Hans; şiiri, sanatı seven bir insandı. Pencereden baktım; uzakta, boz sahrada birliklerin karaltısı görünüyordu. Kent yolunun kıyısında, dünkü çatışmada yanmış bir Alman tankının sola eğik namlusunda bir serçe cıvıldıyordu.

Çatışmadan yorgun ve ezik çıkmıştık. Beynim hâlâ zonkluyor, dinlenmek istiyordum. Ne var ki yatamazdım; karargâhtan emir bekliyordum. Rahat değildim; elim telefona uzanmış, başımı koluma dayamıştım; gözlerimi yumdum. Çok az uyuyabilmiştim. Gece boyunca ateş hattının önlerindeydim. Ağır kayıplar verdiğimiz bu çatışmaya kumanda etmiş, bütün istihkâmları, birlikleri bir bir dolaşıp takım ve bölük komutanlarıyla görüşmüş, askerlere moral vermiştim. Bu çatışmanın ağır, sınayıcı bir çatışma olduğunu biliyorduk; Berlin'e hemen hemen yüz kilometre yaklaşmıştık. Harita Komutanı dostum Kemal de benimle birlikteydi. Dördüncü takımın yanında durup, askerlerin mevziini gözden geçirdikten sonra, kara gözlerini yüzüme dikip,

«Tamam Habip,» dedi, «ben burada kalıyorum. Buradan yola tümüyle kumanda etmek olası.»

Kabul edip öteki mevzileri gözden geçirmeye gittim. Çatışma başarılı geçti. Ağır kayıplar vermiştik ama, stratejik önemi çok büyük olan Taytendorf da elimize geçmişti.

Şimdi gözlerim yanıyordu. Gözkapaklarım kurşun gibi ağırlaşmış, yüreğim tarifsiz bir keder içindeydi. Topların iç sarsıcı korkunç sesi, makineli tüfeklerin dehşetli takırtısı uzun süredir duyulmuyordu. Ortalığa amansız bir ölüm sessizliği çökmüştü. Bütün cephenin sessizliğe büründüğü bu anda, çatışma sırasında kollarımın arasında can veren bahtsız Kemal'in kaderini düşünüyordum.

Kemal, en yakın, en değerli adamlarımdandı. Ölümü benim için beklenmedik, haksız bir ölüm gibiydi. Savaşın başından beri az sarsıntı geçirmemiştim ama bu en ağırlarından biri oldu. Kemal'le Moskova'dan Alman topraklarına dek ateşler içinde çetin bir savaş yolu geçmiştik. Nice zorlu, korkunç günler görmüştük. Şimdi o, burada, tam utkuya birkaç gün kala kahramanca ölmüştü. Oysa Kemal, yaratmak, yaşamak aşkıyla, gençliğinin istekleriyle doluydu.

Baku'da askeri okulda birlikte okumuştuk. Savaş başladığında ben yüzbaşı, Kemal ise üsteğmendi. Savaş yıllarında Kemal yüzbaşı, bense Albay olmuştum. Çok neşeli, iyimser yaratılışlı bir arkadaştı. Bazan çok ender zamanlarda birden öyle bir gamlı, hüzünlü görünürdü ki, onu tanımak zorlaşırdı. Kalın kaşları çatılır, alnında ve ağzının yanındaki iki çizgi sertleşir, kara gözleri derin bir kederle dolardı.

Dünkü çatışmadan bir saat önce tuhaf bir sezgiyle bana açılmış,

«Habip,» demişti, «içimde korkulu bir duygu var. Öyle sanıyorum ki bu çatışmadan sağ çıkamıyacağım. Hazırlıklı olman için söylüyorum; eğer ölürsem bize git, anam ağlamasın, ben onun bir tanesiyim...»

«Çocuk olma.. nereden çıkardın bu ölüm sözünü şimdi? Aklına saçma sapan şeyler getiriyorsun.. Öyle üzüntülü sözler ediyorsun ki neredeyse seni tanıyamıyacağım... Sanki Moskova koşatmasını yarıp çıktığımız savaşlarda kahramanlıklar gösteren sen değilsin! Şimdi utkuya ulaştığımız bir anda, Berlin karşımızda dize geldiği bir anda, bu karamsarlığı, bu üzüntüyü nereden çıkardın?»

«Biliyorum.. haklısın Habip.. nedendir bilmem, içim içime sığmıyor bir süredir...»

Elimi, gür kara saçlarında sevecenlikle gezdirdim :

«Bir asker hiçbir zaman inancını yitirmemeli Kemal; gönlünü ferah tut, herşey yolunda gidecek. Reichtag'a utku bayrağını sen dikeceksin!»

Bu ateşli sözlerimle Kemal'ın kedere bürünmüş yüreği ısındı, kara gözleri huzurla gülümsedi, yüzünde sevinç ışığı parladı; cigarasını kara ğızlığına geçirip dumanı derin derin içine çekti, sonra halka halka üfledi :

«Gerçekten çocuk gibi davranıyorum Habip,» dedi, «yufka yürekliliğim tuttu galiba...»

«Seni hiç de böyle görmemiştim...» diye gülümsedim.

Kemal, uzun boylu, geniş alınlı, kara kaşlarının altındaki gözleri ateşli bir gençti. Ama şu sıra bu gözlerde kederli gölgeler uçuşuyordu. İçine düştüğü bu ruh halinden kurtulmak için, kurtulmak istercesine elini kara saçlarının içinde dolaştırdı. Bahar rüzgârı tedirginliğini ağır ağır aldı götürdü.

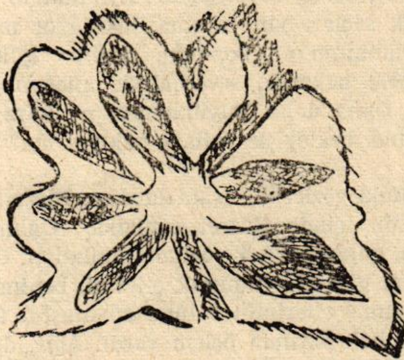
Böylesine iyi yürekli, böylesine güzel bir insan artık yoktu! Onu, kentin girişinde bir Alman kızı, tabancayla vurmuştu. Herkesin, bütün askerlerin derin bir bağlılıkla sevdiği bu seçkin kahramanın, gözlerini sonsuza dek yumduğuna inanamıyordum. Bir insan ömrü, istekleri, sevgileri yarıda kalmıştı. Seriyye teyzeye bu haberi nasıl verecektim?

Kaybımız büyük de olsa, başlattığımız saldırıyı bir an bile durduramazdık. Şimdi, bugünkü çatışmayı düşünüyordum; herhalde öğleden sonra girişilecekti. Hem Kemal'in ölümü, hem de yuvadan bunca zamandır uzak kalma, beni tedirgin ediyordu. Evden, çocuklardan uzaktım. Bir süredir BÜYÜKHANIM'DAN mektup da alamamıştım. Oysa cephedeki bir asker için mektubun büyük önemi vardı. Yoksa beni unutmuşlar mıydı? Hayır olamazdı; asla olamazdı! Belki de mektuplar sahra postasında yitmişti. Acaba nasıllar? Beni anımsıyorlar mıydı? Bahar BAKU'ya nasıl gelmişti Baku sokaklarında yazın kokusu var mıydı? Ağaçlar tomurcuklanmış, yeşile bürünmüş, deniz kıyısında kolkola dolaşanlar var mıydı? Benim sevgili, küçük kuzularım nasıldılar? Nücret, büyümüştür. Eynullah'ın sarı kıvırcık saçları yine alnına dökülüyor mu? Yine Büyükhanım'ın boynuna sarılıp, gülümseyen gözlerle bakarak, sevecenlikle anasını öpüyor mu? Daha daha Büyükhanım'ın kara gözleri; özlemle, bekleyişle yollara bakıyor mu?

Hâlâ gözlerimi açamamıştım. Birdenbire yüreğimin içinde Nüsret canlandı : Oğlumun iri, ışıklı, gülen gözleri yüzüme dikilmişti. Güvercin kanadı gibi ak, yumuşak ellerini, benim savaşta yıpranmış ellerimin üstüne koymuştu; içime işleyen bakışlarında özlem vardı. Ağır, dönülmez yılların acısı.. özlemi... Ama bu sevimli kara gözlerde özlemle karışık bir çocuk sevinci, gençlik mutluluğu dolup taşıyordu. Beni, babasını uzun ayrılıktan sonra gördüğü için seviniyordu; bayram ediyordu! Sanki bu kanlı savaş bitmiş, uzun yılların üzüntüsü yok olmuştu. Ve ben, kuzucuklarımın, ciğerparelerimin yanındaydım. Öyle ki bu duyguların etkisiyle soğuk ev ısınıverdi, yüreğimde tarifsiz bir sevinç duydum. Ne var ki, bir süre sonra Nüsret'in hayali silindi; gözlerimi açtım.

Hâlâ bu sevincin etkisindeydim. Koca Hans'ın evi, gözüme daha güzel göründü. Bir sıgara yaktım : Çocukluğum güç koşullarda geçmişti, Çetin, sıkıntılı, dertli günler görmüştüm. Yoksulluk, yetimlik, açlık çekmiştim. Baku'nun sokaklarında zorlu bir yaşam geçirmiştim. Derken Nisan geldi, elleri çiçekli Nisan! Sonra bizi, yeni

yetişenleri, sokaklardan alıp yetimhanelere yerleştirdiler. Yetimhanede yetiştik, ama yetimler gibi boynu bükük değildik. Büyüdükçe içimizdeki istekler, duygular da büyüdü. Baku'da askeri okulu bitirdiğim yıl; esmer, şirin bir kız olan Büyükhanım'la tanıştım. Gençliğe özgü, güçlü, derin bağlılıkla sevdik birbirimizi. Bir Mayıs sabahı, sade bir evde oldu düğünümüz. Büyükhanım'ın annesi Münevver Hanım, düğüne bütün tanıdıkları çağırmıştı. Büyük avlu dolmuş taşmıştı. «Deli Çeyran» türküsünü söylüyorlardı. Yaşamımın en güzel, en mutlu günüydü. Yetimin de düğünü olurmuş! Sevinçle Büyükhanım'a bakıyordum. Gülen gözlerinde utangaçlık, sevecenlik, içtenlik vardı... Düğünden on gün sonra birlikte Belorusya'ya gittik : İki yıllık mutlu bir yaşantı.. Görevden çıkınca Büyükhanım'a getirdiğim çiçekler.. ve onun kara gözlerindeki sevinç dolu ışıltılar... Sonra savaşın ilk günlerinde Büyükhanım'ın korkusu, karmaşık duygularla gözlerinden inci gibi dökülen yaşlr.. titreyen sıcak ellerinin yüzümde, ellerimde, saçlarımda dolaşması.. dudaklarının sıcaklığı... Kemal ve öteki dostlarımla onu geriye, Baku'ya gönderdiğim gün.. Gözyaşlarını tutamaması bir türlü, titreyen, heyecanlı sesiyle, «kendini koru Habip, bizi gözü yolda bırakma!» deyişi.. Tekerleklerin gürültüsü, peronda kalanların yüreğini bürüyen ağır keder ve özlem...

Kahramanlıkla ödüllendirildiğim gün, Baku'dan iki telgraf aldım. Birincisini üniversite öğrencileri çekmişti; çok sevindim. Azerbaycan'dan çok uzaklarda, anavatanın soluğunu duymak ne güzel, ne değerliydi... İkinci telgraf karımdan geliyordu : «Gözümün nuru Habip'im, bizi sevindirdin; halkımızı yücelttin. Seni bağrıma basıp öperim!» diyordu.

Telgrafları Kemal'le birlikte okumuştuk. Benim sevincimi paylaşıyordu :

«Seni kıskanıyorum Habip,» diyordu, «böylesine sadık, vefalı bir sevgilin var...»

«Sağol Kemal,» karşılığını veriyordum, «savaş bitince senin de bir kara gözlün olacak...»

Aslında Kemal'in derdi büyüktü : Savaştan üç ay önce evlenmişti. Ne var ki Kemal cepheye gittiğinden bir ay sonra, karısının bir vurguncuya kaçtığını öğrenmişti; hem de yaşlı bir adama. Kanlı savaş, yalnız insanları değil, onların sevgilerini de öldürdü. Bu olaydan sanırım Kemal, yalnız bana söz etmişti, başkaca kimselere... Onu yüreklendirmiştim :

«Sıkılma Kemal, yüreğini ferah tut. Daha çok gençsin.. Yeniden seveceksin... Gülizar'dan daha güzelini alacaksın, O dönek, seni bırakan kadın, seni her görüşte utanacak, küçülecek, eriyecek...»

Nedense bu dört yıl boyunca Kemal, hep Gülizar'ın özlemini çekmişti. Unutulmuş, uğursuz aşkın özlemini.. kederli, azap dolu özlemini!

Sabahın bu erken saatinde niye bunları anımsıyordum? Kemal'in ölümü, acı talihi, uğursuz aşkı... Bakû'dan gelen mektupların kesilivermesi beni sonsuz sıkıntılara salmıştı. Yoksa ben de Kemal gibi şu yaz günlerine girerken, körpe kuzularıma, Büyükhanım'ıma kavuşamadan, isteklerimi gerçekleştiremeden yaşamımı yitirecek miydim? Ölüm mü? Asla! Hiç olmazdı! Berlin'e varmalı, bu fitne yatağını ateşe verip, kalbimizde açılan derin yaraların öcünü almalıydım!

Bir gürültü duydum. Ev sahibi koca Hans gelmişti. Bu mert adam, bize ateş açmamıştı, Hans'ın beynini yıkayamamıştı Naziler herhalde. Oysa Kemal'i öldüren kız, bütün varlığıyle Nazizme inanıyordu. Hans, gülümseyen gözlerini bana dikti. Dikkat ve merakla baktı yüzüme. Bozuk Rusçasıyla,

«Çocukların var mı Bay Subay?» diye sordu.

«Var,» karşılığını verdim, «iki oğlum var.»

«Benim de bir oğlum vardı. Stalingrad'da öldü. Savaşa zorla aldılar. Ne anası, ne de ben bırakmak istedik ama, işte böyle oldu...»

Hans, heyecanlanıvermişti, gözleri dolu doluydu. Onun duyguları, kederi; Seriyye teyzeninki olacaktı. Neden sonra bana bir bardak süt getirdi Hans,

«Kendi ineğimizin sütü.. için Bay Subay!» dedi. İhtiyarın bu konukseverliği yüreğime dokundu. Düşünceli, üzgün, bahçeye çıktım. Bahçede nergizler, menekşeler açmıştı. Menekşeler barut kokuyordu. Bu menekşeleri, Hans gibi iyi yürekli Almanlar ekmişti.

Benim Canım Kardeşim

İlhan'a Mektuplar

Muzaffer İlhan Erdost

(Roman ve Toplumsal Değişme Üzerine)
4 Kasım 1981, 10.00 (22.00), ÇARŞAMBA
Canım Oğul,
(...)

Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme üzerine geçen gün de söyleşmiştim seninle. Fethi Naci, kitabının «Giriş» sorularına verdiği yanıtların birinde, Divitçioğlu'ndan yaptığı bir alıntıyı izleyerek, «bireyin olmadığı yerde roman da olmuyor» sonucuna varıyordu. Gerek Divitçioğlu'ndan yaptığı alıntı, gerek kendi vargısı, bana yanlış gelmişti. Bu nedenle de uzunca söyleşmiştim seninle. «Giriş» sorularına yanıtlarında, başkaca takıldığım yerler de vardı. Söyleşiyi sürdürebilmem için bir - iki kitabı yanımda bulundurmam gerekiyordu. Bugün sağlayabildim o kitapları. Onun için, Fethi Naci'nin bazı vargıları üzerinde yeniden söyleşmek istedim. Dostça bir yaklaşımla, bazı yanlışları düzeltme amacıyla ve sorumluluğuyla da.

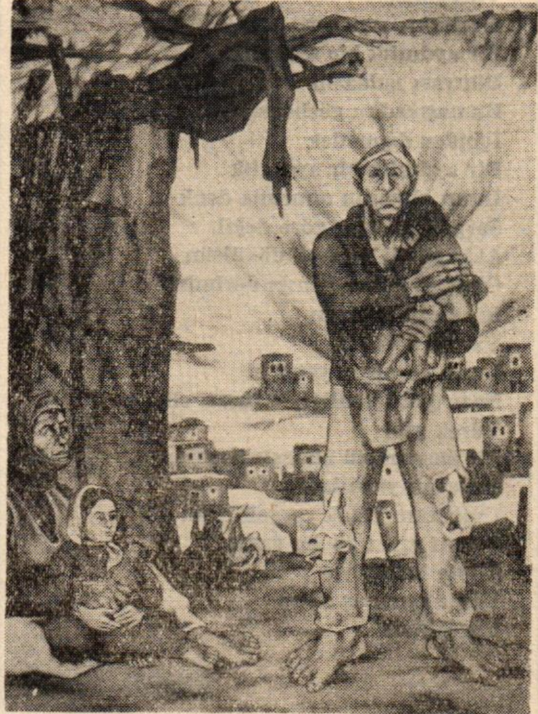
Toplumsal gelişme ile romanın gelişmesi arasında bir ilişki aramanın mekanik ve o ölçüde yanlış bir yaklaşım olduğu düşüncesinde Fethi Naci. «Roman diye bir edebiyat türünün ortaya çıkışı burjuva toplum düzeninin ortaya çıkışıyla aynı zamana rastlar ve romanın gelişmesi burjuva toplumunun tarihine sıkı sıkıya bağlıdır.» görüşünü benimseyenleri (ki, **«Sıkı sıkıya»** pekiştirmesini pek gerçekçi bulmadım) eleştirerek, şöyle sürdürüyor sözlerini : «Türkiye'de romanın gelişimini burjuvazinin gelişimine bağlamak ne ölçüde doğrudur? Böyle bir yaklaşım, maddî üretimin gelişmesiyle sanat üretiminin gelişmesi arasında eşit bir ilişki, dolayımsız bir ilişki kurmuyor mu? Ekonomik gelişme ile yazınsal gelişme arasında bir neden - sonuç ilişkisi kurulabilir mi?» (s. 24.)

Gerçekten pek yüreklice söylenmiş bu sözlerin bilimsel bir açıklamasını beklerken, Fethi Naci, okurun karşısına, açıklama yerine, Marx ve Engels'in tümcelerini çıkarıveriyor. İlkin Marx alıntısına bakalım :

Fethi Naci, şöyle sürdürüyor yukarıdaki sorularını yanıtlamayı : **«Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**'da şu önemli cümleyi okuyoruz : 'Maddi üretimin gelişmesiyle örneğin sanat üretiminin gelişmesi arasındaki eşit olmayan ilişki.' Bu cümleden biraz sonra da, şu cümleyi : 'Bildiğimiz gibi sanatın en yüksek gelişmesinin belirli dönemleriyle ne genel toplum gelişmesinin, ne de toplum örgütünün maddi temeliyle iskelet yapısının doğrudan doğruya bir bağlantısı yoktur.'» (s. 24.)

Fethi Naci, kitabında, başka alıntıların yerlerini, sayfa numaralarını gösterdiği halde, Marx'tan yaptığı alıntıların sayfalarını vermiyor, yalnızca **«Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı»**dan alındığını söylemekle yetiniyor. Engels'ten yaptığı alıntıların ise kaynağını göstermiyor.

Marx'tan aktardığı alıntılar, Fethi Naci'nin yazdığı gibi, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**'da değil; Marx'ın bu kitaba yazdığı «Önsöz»-

Resim : Neşet Günal.

ünde belirttiği ve «hazırlamış olduğum bir genel girişi yayınlamıyorum» dediği bir «giriş» yazısındadır. Bu «giriş» yazısının, Marx'tan sonra, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**'nın bazı baskılarında ek olarak yayınlandığı bilinir. Ama, bu «giriş»ten yapılan alıntının kaynağının, «**Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**» olarak gösterilmiş olması, doğru değildir. Böyle bir yanlışlık, konumuz açısından belki önemli olmayabilir, ama önemli olan bir noktayı açıklar : o da, Fethi Naci'nin, alıntılarını, bu yazıların kendilerinden değil, alıntı olarak aktarılan yazılardan aldığını; bir başka deyişle, bu alıntıların yapıldığı yazıları bir bütün olarak incelememiş olduğunu.

Sözkonusu «giriş»i, Marx'ın, «tanıtlanması gereken sonuçlar hakkında önceden yargılara var»mış olduğu için yayınlamadığını belirttiği **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**'nın «Önsöz»ünde, ünlü, o denli de pek çok yinelenen şu sözlerin yer aldığı bilinir : «Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır.» («Önsöz», **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**, 4. Baskı, s. 25.) Daha, geçiş döneminin yapıtı olan **1844 Elyazmaları**'nda da, Marx, «Din, aile, devlet, hukuk, sağtöre, bilim, sanat, vb. tikel üretim biçimlerinden başka bir şey değildirler, ve genel üretim yasasına uyarlar.» (s. 191) diye yazacaktır.

Üretim ilişkilerinin, yani maddi yaşam tarzının, hukuki ve siyasal üstyapıyı olduğu gibi, toplumsal bilinç biçimlerinden olan dinin, felsefenin, sanatın somut temelini oluşturmasını bulgulamış olan Marx'ın, (Fethi Naci'nin yorumladığı anlamda) gene toplumsal bilinç biçimlerinden olan «sanatın gelişmesinin ne genel toplum gelişmesinin, ne de toplum örgütünün maddi temeliyle doğrudan doğruya bir bağlantısı» olmadığını yazabilmesi için, yalnızca birbirine karşıt iki düşünceyi değil, birbirine karşıt iki düşünce (felsefe) sistemini de birarada savunmuş olması gerekir.

Sözkonusu «giriş»in ilk üç bölümünü, Marx'ın hemen hemen tam olarak yazdığı, dördüncü ve son bölümünü ise, «belirtilmesi ve unutulmaması gereken notlar» halinde bırakmış olduğu, bu «giriş» metninden anlaşılabilir. İşte tam da «belirtilmesi ve unutulmaması» için yazdığı notların 6. ve 8. maddelerinde, Fethi Naci'nin alıntı yaptığı tümceler yer alır. Bir bakıma şanslı sayılabiliriz, çünkü, bu tümcelerin yer aldığı maddeler, kısa da olsa açıklanır.

İlkin, «Maddi üretimin gelişmesi ile örneğin sanat üretiminin gelişmesi arasındaki eşit olmayan ilişki»yi alalım. Maddi üretimin gelişmesi ile sanat üretiminin gelişmesi arasında eşit olmayan bir ilişkinin bulunması, sanatın gelişmesinin iktisadî gelişmeye dayandığı düşüncesine karşıt bir düşünce oluşturmaz, ve sanatın gelişmesinin iktisadî gelişmenin belirleyici koşulu olduğunu ortadan kaldırmaz. Yani, gene Fethi Naci'nin, Marx'tan aktardığı gibi, «sanatın en yüksek gelişmesinin ... ne genel toplum gelişmesinin, ne de toplum örgütünün maddi temeliyle doğrudan doğruya bir bağlantısı» olmadığı sonucuna varılamaz. Varılamaz, çünkü, ilkin, Marx'ın, sözlerini, bizim yayınlarımızdaki çevirisiyle yinelersek, şöyle yazdığını görürüz : **«bazı** sanatların açılıp gelişme dönemlerinin ne toplumun genel gelişmesi ile, ve ne de bunun sonucu olarak, toplumun örgütlenmesinin iskeleti olan maddi temelin gelişmesi ile hiç bir ilişkisi bulunmadığı bilinmektedir.» («Giriş», **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**, 1979, s. 279.)

«Bazı sanatların» yerine, yalnızca **«sanatın»** sözcüğü konduğu zaman, hem sanat genellen-

Çözümleme

I.

Gücün varsa insanı yarat
Etinden kemiğine
İnancından hıncına dek
İnsanı yarat
Gücün varsa aşına aş katıp
Yüreğimce
Gözlerine nur ver
Bir aydınlık bir aydınlık
Dünyası ışıldasın
Kamaşmadan gözbebekleri
İçinden dışınadek
Bir aydınlık bir aydınlık
İnsan olmanın onuruna denk
Sevgisizlik bize göre değil
Akköpüklü sularca dökülsün
Okşasın güneş yanığı derimizi
Bir sıcak el olsun
Yar eli dost eli
İnsan eli olsun yeter ki
Nasırıyla içtenliğiyle insan eli
Yürek gibi
Bir akşamüstü güneşle başbaşa
Doğacak yarınlara
Umudunu yatak yorgan etsin
İnsanı yarat gücün varsa
Etiyle kemiğiyle
Yarat aşına aş katıp
Yüreğimce

Nusret Kemal

miş olur, hem de, tarihsel kategorisinden sıyrılmış ve tarihsel sınırları silinmiş olur. (Burada, «toplum örgütlenmesinin iskeleti olan maddî temel»in yerini, «toplum örgütünün maddi temeliyle iskelet yapısı» biçiminde bir anlatımın almış olmasını, çevirideki bir zaaf olarak belirtelim.)

Genellenmiş olur - çünkü, Marx, «bazı sanatların» neler olduğunu belirtmek için, «örneğin» diye devam edecektir : «Örneğin modernlerle kıyaslanan eski Yunanlılar, ya da Shakespeare. Örneğin destan gibi bazı sanat biçimleri...» Yani, sözkonusu olan, genel olarak sanat değildir, bazı sanatlardır.

Tarihsel sınırları silinmiş olur - çünkü, Marx, eşit olmayan gelişme ile, çağının bazı sanatlarını değil, tarihsel olarak yaratılmış ve artık yaratılması olanaksız olan bazı sanatları amaçlar. Bu sözlerle, Yunan sanatının, türkünün, destanın, mitolojinin ve ensonu Shakespeare'in, bugün de, «bizim için hâlâ bir tatmin sağlamaları»nı, «bizi büyülemeleri»ni, «ve bazı bakımlardan bizim için ulaşılamayan normların ve modellerin değeri olmaları»nı (s. 278, 279) amaçlandığı bilinir. Burada, Yunan sanatının, destanın, türkünün, mitolojinin ve Shakespeare'in, toplumsal gelişme biçimlerine bağlı olmaksızın yaratıldığının değil, bu sanatların, bağrından çıktıkları belirli toplum biçimleri, yani üretim ilişkileri ortadan kalktığı halde, toplumsal gelişmeye (değişmeye) karşın, modern toplumda da «bir estetik tatmin aracı sağlaması» ve «bizi büyülemesi», yani bazı sanatların, bu sanatların üzerinde doğdukları üretim ilişkileri gibi, tüm etkinlikleri açısından, eskimemiş olduğu söylenmektedir.

Kuşkuya yer bırakmayacak denli de açıktır : «Yunan muhayyilesini esinleyen ve böylelikle (mitolojinin) temelini oluşturan doğayı ve toplumsal ilişkileri görüş tarzı, iplik eğirme makineleriyle, demiryolları ile, lokomotiflerle ve elektrikle işleyen telgrafla bağdaşır mı? ... Akhilleus barutla ve kurşunla bağdaşabilir mi? Ya da, sonuç olarak, **İlyada, basınla** ya da daha iyisi matbaa makinesi ile bağdaşabilir mi? Türkü, destan, mitolojinin ilham perileri, mürettibin aletleri karşısında zorunlu olarak yok olmazlar mı, epik şiirin gerekli koşulları ortadan kalkmaz mı?» (s. 279, 280.) Modern toplumun maddi yaşam koşullarıyla bağdaşmayan, bu maddi yaşam koşullarının eskitmiş ve etkinliğini ortadan kaldırmış olması gereken Yunan sanatının, destanının vb., hâlâ bir estetik tatmin sağlamasını, Marx, bu sanatların gelişimi olarak niteler, ve bunu, toplumun genel gelişimi ile hiç bir ilgisi bulunmayışıyla açıklar.

Bir kez daha yineleyelim ki, bu eşit olmayan «ilişki», sanatın gelişmesinin, toplumsal gelşmeyle ilgisi olmadığı anlamında bir ilişki değildir; toplumsal gelişmenin, bu «bazı sanatların» doğduğu maddi temeldeki değişmelere (gelişmelere) karşın, bu maddi temelle birlikte, tarihin hurdalığına atılmadığı anlamında, bir bakıma doğdukları ortamdan yalınarak «özerk» bir etkinlik sürecine girmiş olmaları anlamında bir «ilişki»dir. Nitekim, Marx, yukarda sıraladığımız soru tarzındaki tümceleri arasında, Yunan sanatının ve destanının, «toplumsal geliş-

Sevgili Herkes

—Nefize Çetin için—

Birlikte üşüyelim ben seni taşıyayım
Aklıma hiçbir zaman yük olduğun gelmezki
Öylesine tut beni mümkün olmasın kopmak,
Karşı dağın rüzgarlıdır çobanı
İniyor köyümüze selamlar dağıtmaya
Türkü diye oku sen karanlık saçlarını
Zamanıdır sabahtır günleri bölüşelim
Haklı olanların kavgalarını
En duyarlı yanını bir insan yüreğinin.

Elimi tut anla beni, sıcaklığımı çoğalt
Gülümse güldür beni
Yaşıyayım istersen soluduğum hava ol
Senin yollarını yürümek bize...
Yüzün yüzüme benzer, dalgınlığıma
Hüznünü seviyorum tırnağından saçına
Uzak bakışlarından gelen çağrılarını
—Bölüşmek olsun amaç bir gülün kokusunu.

Yanyana silahların maviliği, yalnızlık
Her şey ne kadar gürültülü
Taşkın, bir de eleştirisiz
Canımız, küçücük adamların dev oyuncağı
Ölüm haberleri veriyor
Gazete sayfaları karanlık mezarlıklar.

Satıldıkça ıslak menekşe demetleri
Başka yolu yok mudur?
Bir damla ter değil miyim yanaklarında?
Yükselen çığlıkları duyar, dünya duru
Üç gün üç gece sürer hoşça kal deyişimiz
Yazılması bitmedi şimdilik yaşanıyor
Gene de ders konusu olmalı o tarih
kitabında.

Değilse söylediğim kitapları okuma
Bir damla kan ekleme
Yüreğinde pişirdiğin o çaya.
Gülüşün çağırmasın duygulandırma beni!
Hayatta ne varsa aşk diyelim adına
Çokların gözlerinde vakit şafaksa
Bu coşku doğrulanır
Herşeyi bölüşmeye ölümüne var mısın?

Veysel Çolak

menin bazı biçimlerine bağlı olduğunu» (s. 280) açıklayacaktır: «Yunan sanatı, Yunan mitolojisini, yani doğanın ve toplumsal biçimlerin halk muhayyilesi tarafından artistik, ama bilinçsiz işlenmesini gerektirir. Bu sanatın malzemesi bunlardır.» (s. 280). «Giriş»in son tümcelerinde de (altını çizdiğimiz sözlerde görüleceği gibi) yinelenir bu: Yunan «sanatının bizi büyülemesi, o sanatın **içinde büyüdüğü toplumun ilkel niteliği** ile çelişki teşkil etmez. Bu büyüleme, tersine, **o toplumun ürünüdür.** Ve o sanatın **doğmuş olduğu, ve ancak doğabileceği yeteri kadar olgunlaşmamış toplumsal koşulların** hiç bir zaman geri gelmeyeceği gerçeğine bağlı bir büyülemedir.» (s. 281.)

Marx, «bazı sanatların», yani Yunan sanatının, destanının, lirik şiirinin, «insanlığın tarihsel çocukluğu»nda üretilmiş sanatlar olduğunu yazar. Ve bir daha dönülemeyecek olan bu gelişme aşamasının, «bu çocukluğun», olgunlaşmış bir insanın sonuna dek çocukluğuna duyacağı özlem gibi sonsuza dek bizi büyüleyeceğini söyleyerek, iki şeyi daha vurgulamış olur: biri, bu bazı sanatların insanlığın tarihsel çocukluğunda üretilen sanatlar olduğunu; yani tarihsel bir kategori içersinde ele alınmaları gerektiğini. İkincisi, bu çocukluk aşamasına insanlığın bir daha dönemeyeceğini; yani Marx'ın çağında olduğu gibi, bugün de üretilemeyeceğini, ve bugün üretilen sanatları bu anlamda kapsamayacağını. Modern toplumun bir ürünü olarak «roman»ı, Marx'ın sözünü ettiği ve tarihsel olarak artık üretilemeyecek olan «bazı sanatların» içersine yerleştirmek, ve o sanatların doğdukları çağa özgü niteliklerini, romana uyarlamak olanaklı mı? Ve hele, o toplumun içinde doğduğu ve o toplumsal koşulların ürünü olan bu «bazı sanatlar»ın hâlâ bir tatmin aracı sağlamasından, bugün, romanın gelişme düzeyinin, toplumun maddi yaşam tarzından ve toplumsal koşullardan soyutlanması anlamında bir sonuç çıkarmak doğru olur mu?

FETHİ NACİ'nin, Marx'ı yanlış ve eksik anlamaktan çıkarsadığı yanlışlara, Engels'i de ortak ettiği tümceler, daha da ilginç.

Marx'tan yukarıya aktardığımız alıntılarını içeren pasajı şöyle sürdürür: «Engels'in bir mektubundaki şu bölümü de anmak gerek: 'Siyasal, türel, düşüncesel, yazınsal, ve sanatsal gelişmeler vb., hep ekonomik gelişme temeline dayanır. Ama, ayrıca, hepsi birbirini olduğu gibi ekonomik temeli de etkiler. Ekonomik durum, kendi dışındaki her şey edilgin olup, tek başına etkisi olan **ilk neden** değildir. Ekonomik gerekliliğin temelinde, en sonunda her zaman belirleyici etken olan karşılıklı bir eylem vardır.'» (s. 24 - 25.)

Fethi Naci'nin Engels'in sözlerinden çıkarsadıklarının yanlışlığını, Engels'in sözlerinin yanlış çevirisinden kaynaklandığını belirterek açıklamak yetecektir sanırım. Engels'ten aktardığı aynı pasaj, bizim yayınlarımızda şöyle çevrilmiştir: «Siyasete, hukuka, felsefeye, dine, edebiyata ve sanata değgin gelişme vb., iktisadî gelişmeye dayanır. Ama bunların hepsi de birbirleri üzerinde ve iktisadi temel üzerinde etki yaparlar. Böyle oluşu, iktisadî durumun **tek etkin neden**, bütün geri kalanın ise ancak edilgin bir etki olmasından dolayı değildir. Tersine, **son tahlilde** her zaman üstün gelen iktisadî zorunluluk temeli üzerinde karşılıklı etki vardır.» **(Felsefe İncelemeleri, 1979, s. 194.)**

Eğer, Fethi Naci'nin aktardığı gibi, iktisadî durumun, «tek başına etkisi olan **ilk** neden olmadığı» değil, «tek etkin neden» olmadığı yazılmış olsaydı; ve gene Fethi Naci'nin aktardığı gibi, «ekonomik gerekliliğin temelinde, en sonunda her zaman belirleyici etken olan kar-

Akademi Kitabevi Ödülleri

Geçen yıl verilmeye başlanan Akademi Kitabevi Edebiyat Ödüllerini bu yıl kazananlar belli oldu. Seçiciler Kurulu, ön elemeden geçerek kendilerine verilen beş dalda toplam 27 yapıtı, ödül yönetmeliğinde öngörülen genç yazarları destekleme ve yapıtların yazınsal başarılarını gözönünde tutma amaçlarına uygun olarak değerlendirdi. A. Kadir, Vedat Türkali, Emil Galip Sandalcı, Kemal Özer, Adnan Özyalçıner, Afşar Timuçin, Alpay Kabacalı, Murat Belge ve Adalet Ağaoğlu'dan oluşan kurul, aşağıdaki sonuçlara vardı:

Şiir dalında ödülü, «Acı Türkücü» yapıtıyla Hüseyin Haydar kazandı. Bu dalda ayrıca «Gün Doğsun Gül Üstüne» kitabıyla Ahmet Ada'ya, «Senlere» kitabıyla Ali Cengizkan'a ve «Unutmak Suları» yapıtıyla Adnan Azar'a başarı ödülü verildi.

Öykü dalında ödül Fazlı Yalçın'ın «Sevgi Yoksa» kitabıyla Feyza Hepçilingirler'in «Sabah Yolcuları» yapıtı arasında paylaştırıldı.

Roman dalında ödüle değer yapıt bulunamadı.

Deneme - eleştiri - inceleme - gezi dalında Mehmet Yaşar Bilen'in «Yazdıkça» kitabına mansiyon verildi. Çocuk yazını dalında ödülü «Gözyaşından Okyanusa» adlı yapıtıyla Yıldırım Türker kazandı.

şılıklı eylem» olduğu değil, «son tahlilde, **her zaman üstün gelen iktisadî zorunluluk temeli üzerinde** karşılıklı etki» olduğu yazılmış olsaydı, yani Engels'in sözleri doğru olarak aktarılsaydı, Fethi Naci, belki de, bu denli yanlış yapmak serbestliğini kendinde bulmazdı.

Ve gene Fethi Naci, Marx ile Engels'in tümcelerini altalta sıralarken, bu tümcelerin anlamları üzerinde biraz durmuş olsaydı, Marx'tan «sanatın gelişmesinin toplumun maddi temeliyle bir bağlantısı yoktur» diye aktardığı tümcenin, Engels'in, «sanatsal gelişmelerin ekonomik nedenlere dayandığı» tümcesine karşıt olduğunu, ve bunun ancak bir yanlışlıktan ya da bir yanlış anlamadan doğabileceğini de görürdü. Bu yetmez. Engels'ten aktardığı ilk tümce ile, yani «sanatsal gelişmelerin ekonomik gelişme temeline dayandığını» söylediği tümce ile, «ekonomik durum ilk neden değildir» diye aktardığı tümcenin de birbirine karşıt olduğunu, ve gene burada da bir yanlışlık olabileceğini düşünebilirdi. Bu da yetmez. Çünkü, Fethi Naci, doğrudan Engels'in metninden yararlanmış olsaydı, orada, hemen aynı paragrafta, »iktisadî durumun otomatik bir etkisi» olmadığını söyleyen Engels'in, «iktisadî koşullar, öteki siyasal ve ideolojik koşullardan ne kadar etkilenebilirlerse etkilensinler, sonu sonuna, belirleyici koşullardır» (s. 195) diye yazdığını da görmüş olurdu.

FETHİ NACİ, ileri sürdüğü sav ile aktardığı alıntılar arasındaki çelişkiyi de aramayacak kadar, işi, hafife almışa benziyor. «Bir edebiyat türü olarak 'roman' ortaya çıkınca, bu yeni yazınsal anlatım aracının kullanılması için, bu türün ilk kez ortaya çıkmasına olanak hazırlayan nesnel koşulların her ülkede ayrı ayrı varolması gerekmiyor.» dedikten sonra, bu sözleri kanıtlamak için, Lucaks'tan şu tümceyi aktarıyor: «Norveç'in kapitalist geriliğinin bu uygun özellikleri Norveç edebiyatının garip şekilde filizlenmesi sonucunu doğurdu.»

Fethi Naci'nin hem genel savıyla, hem de, bu tümcenin kanıt olarak gösterildiği özel savıyla, tam bir çelişki. «Kapitalist gerilik» ayrı bir şey, «kapitalist - öncesi ekonomi» ayrı bir şeydir de ondan. İkincisi, «Norveç edebiyatının garip şekilde filizlenmesine» neden olan temel ise, «kapitalist geriliğin uygun özelliği», yani üretici güçlerin üretim koşullarına uygun bir biçimde gelişmiş olmasıdır. Başka anlatımla, burada, Norveç yazınında, Norveç'in ekonomik yapısının belirleyici rolü vurgulanmaktadır. Lucaks'ın bu tümcelerinde Fethi Naci'yi doğrulayan hiç bir şey yoktur, ama Fethi Naci'nin savlarının yanlışlığını sergileyen hemen her şey vardır.

Bunu daha yakından görebilmek için, Lucaks'ın, Engels'ten alıntı yaptığı paragrafı okumakta yarar var: «Fakat kapitalist gelişimin (gelişmenin) geriliği, Norveç'te ve Rusya'da tamamen farklı bir karakter taşıyordu. Engels, Norveç gelişiminin 'normal' özelliklerini dikkatle göstermiştir. Şöyle yazıyordu: 'Ülke, yalnızlığından ve doğal koşullarından dolayı geridir, fakat genel durumu, üretim koşullarına daima uygun ve normal olmuştur.' Bir başka nokta, kapitalizmin ilerleyişi bile Norveç'in kendine özgü koşullarında nisbeten yavaş ve tedricidir. 'Norveç köylüsü **hiç bir zaman** serf olmadı. Norveçli küçük - burjuva özgür bir köylünün oğludur...'» (Lucaks, **Avrupa Gerçekçiliği, 1977**, s. 185 - 186.) Tam da bu paragrafın ardından, Lucaks, «Norveç'in kapitalist geriliğinin **bütün** bu uygun özellikleri Norveç edebiyatının garip şekilde filizlenmesi sonucunu doğurdu. Kapitalizmin uygun ilerleyişi, gerçekçi, kapsamlı ve umut verici, güçlü bir edebiyatın gelişimini olanaklı kılıyordu.» (s. 186.) diye yazacaktır.

Resim : Neşet Günal.

«Ekonomik gelişme ile yazınsal gelişme arasında bir neden - sonuç ilişkisi» kurulamayacağını, soru biçiminde de olsa, ileri süren; «ekonomik gelişme ile romanın gelişmesi arasında» ilişki aramanın «mekanik bir yaklaşım olduğunu» ileri süren Fethi Naci'yi, ne berrak yanıtlama! Ama, Fethi Naci, aynı soruya (8. soruya) yanıtı içersinde yer alsa da, Norveç örneğini, bir başka amaçla, romanın «ortaya çıkmasına olanak hazırlayan nesnel koşulların her ülkede ayrı ayrı var olması»nın gerekmediğini kanıtlamak için; «sanayileşmenin henüz gelişmemiş olduğu bütün ülkelerde roman yazıldığını» kanıtlamak için; geri ülkelerde, romanın anavatanı ülkelerde yazılanlardan çok daha başarılı romanlar yazıldığını kanıtlamak için aktrdığını söyleyebilir.

Yola Çıkmadan

Bu hayat tipik değil ama yaşanıyor
Sevinçler çiçek düşünceler tohum
İşte sıradan güz günü hem ayrılık günü
Bahçelerde gazel bende efkâr

Yıllar ve yollar tutuşunca göğüslerde
Yanarken alevinden tutamazsın yanınca külünden
Yıllar yaşanıyor, yollar yürünüyor oysa

Yollar çağırıyorsa bir valiz hayattan artar
Sığdırılamayan atadan kalma kap kacak
Günlerin yorgun ekonomisi, meyva kokuları
Mektup sıkıntısı, gazete geçiştirmesi, ensiz konuşmalar
Kilim güzelliğinde folklor değil ki dürüp götüresin

İşte arka pencerede de usulca iki yıldız
Hem acıları hem anıları hem testiyi nişanladı
Yağmurlu saçlarımla dalların bereketine çarpa çarpa
Sana geliyorum üstümde bir üst - iyimserlik hali
Bir de sevecen görünüyor ki bütün küçük hesaplar

Geri döner gelirim binlerle, yüzbinlerle
Gülün rengiyle, selvinin çalımıyla
Rahatıyla yarınını kazanmış insanların
O sabah tıka basa yemek değil paylaşarak yemek doyurur
Gençler vurulmaz bir daha, ağlamaz şehirler
Bu hayat tipik değil ama yaşanıyor
Duygular deniz acılar patika
Yol çamur içinde ama yürünecek.

Tahir Abacı

Ama, Fethi Naci'nin savlarına, bu aktarımda da, kanıt olacak hiç bir şey bulmak olanaklı değil. Çünkü burada, romanın ortaya çıkmasının nesnel koşulu «burjuva toplum» ise (ya da böyle bir sava, koşula kanıt olması için yazılıyorsa) «Norveç'te kapitalist gelişmenin geriliği», böyle bir şeyi dışlamaz. «Kapitalist gelişmenin geriliği» ile kapitalist ekonominin yokluğu değil, varlığı ifade edildiği bilinir çünkü. Burada, sanayileşmenin henüz gelişmediği bir ülkede roman yazıldığı söylenmek isteniyorsa, romanın yazılması için «sanayileşmenin gelişmesi» koşulunun benimsenmiş bir sav olması gerekir, böyle bir şey sözkonusu değildir. Burada, romanın anavatanı ülkelerde yazılan romanlardan çok daha iyilerinin Norveç gibi kapitalizmin geri kaldığı ülkelerde yazıldığı kanıtlanmak isteniyorsa, «kapitalizmin gelişmesindeki geriliğin» değil, kapitalizmin gelişmesinin yavaş, ama uyumlu gelişmesinin, yazına, onun gerçekçi, kapsamlı, umut verici bir biçimde yansımasından, böyle bir sonuç çıkarmak da olanaklı değildir. Çünkü kapitalizmin yavaş ama uyumlu bir gelişmesi, yazının umut verici, güçlü, gerçekçi, kapsamlı bir biçimde oluşmasının maddî temelini oluşturursa, gelişmenin hızlı ama uyumsuz olduğu ülkede, maddi temele bağlı olarak, sanatın bu niteliklerinin olumsuz yönde etkilenmesi niçin olanaklı olmasın?

Son sözler olarak söylemek gerekirse :

İktisadî temel üzerinde beliren toplumsal bilinç biçimlerinin (siyasetin, hukukun, dinin, sanatın vb.), özerk bir konuma ulaştıktan sonra, kendi kendilerini olduğu gibi, iktisadî yapıyı da karşılıklı olarak etkilemediğini yadsıyan ya da yeri geldiğinde bunu açıklamayan kim? Şu var ki, toplumsal bilinç biçimlerinden biri, örneğin sanat, ne içersinde doğduğu toplumun maddî temelinden gerideki bir maddi temelin üzerinde doğmuş bulunan sanat olacaktır ve ne de gelecekteki bir maddi temelin üzerinde doğması gereken sanat olacaktır. Ama bu, toplumun bağrında, gerici ve ilerici güçlerin konumuna göre, bu güçleri orunlayan (temsil eden) sanatçıların, kendi ideolojik konumlarına göre, geçmiş olanı, geçmekte olanı, var olanı ve geleceği olurlamasından farklı bir şeydir.

Konumuz roman olduğuna göre, roman, kuşkusuz, romanın kendisini, sanatın öteki türlerini etkilediği gibi, siyasal ve ideolojik koşulları ve bunlarla birlikte iktisadî koşulları da etkileyecektir. İktisadî koşulların değişmesi, ister istemez sanatı da, romanı da etkileyecek ve değiştirecektir ve bu etkileme ise, belirleyicidir.

Toplumsal bilinç biçimi olarak sanatın ve onun bir öğesi olarak romanın, gerek kendisi üzerinde, gerek öteki toplumsal bilinç biçimleri, örneğin siyaset, hukuk, din üzerinde ve ge-

rek iktisadî yapı üzerinde karşılıklı etkileme özelliğinin bulunması, bize, romanın ve romancının, çağından, toplumundan ve kendinden sıkı sıkıya sorumlu olduğunu da açıklar. Bu nedenle de, romana, deyim hoşgörülsün, bir çeşit «serseri mayın» gibi kendi başına buyruk bir şey olarak bakamayız.

Bu özellik, romancının sorumluluğunu belirlediği kadar, roman üzerine değerlendirme yapanların sorumluluğunu da belirler. «Roman, her şeyden önce romandır» ilkesini, romanı sorumluluklarından yalıtırcasına öne ve üste çıkararak, gericiliğin şampiyonlarına, bireyi öznel zevklerin barınağına çekenlere, toplumun sorunlarını yüreğinde duymuş olanların üstünde, öznel ve ayrıcalıklı bir yer vermek de, böyle bir sorumlulukla bağdaşır bir tutum olmasa gerekir.

Geçen gün sözleştiğim mektubumda da belirttiğim gibi, romanın çıkışını, burjuva topluma bağlamanın bazı kusurlar taşıdığı ve özellikle de burjuvaziye bağlamanın yanlış olacağı kanısındayım. Romanın türetimini ve üretimini, burjuva topluma öngelen, yani kapitalizmin şafak vaktinde oluşan **uluslaşmaya** ve (maddi ve manevi ulusal kültürün bir anlatım aracı olarak) **ulusal dilin oluşmasına** bağlamak, bana hem tarihsel çıkışı açısından ve hem de geleceğinin doğru olarak saptanması açısından, daha uygun gelmiştir. Soruna böyle bakıldığında, ancak o zaman, romanın, başlangıçta burjuvazinin ağır basmadığı ve sonrasında burjuva - olmayan, örneğin sosyalist uluslardaki yerini daha sağlıklı bir biçimde saptamak olanaklı olacaktır vargısına varmıştım.

Canım Kardeşim,

Gece hayli ilerledi. Yer yer bir söyleşi havasından, bir çeşit polemiğe benzer bir anlatıma geçmiş olmak da sıkıverdi beni. Ama sorunun açık bir biçimde konabilmesinin, daha yumuşak yöntemini bulamadım. Daha yumuşak, acının yumuşattığı özümle uyuşan bir anlatım yöntemini yani. Fethi Naci ile eski bir arkadaşlığımız da vardır, ve daha Demir İş Hanındayken, büroya geldiğinde, eski bir şarkının dizelerinden bozarak, gene bu şarkının ezgisiyle söylediği ve —meslektaş olduk şimdi— dediği gibi, yayıncı olarak da bir «meslektaşlığımız» vardır. Umarım, biçemimi (üslûbumu) anlayışla karşılar.

Seni ve sabahı olmayan seni öpüyorum canım oğul, tatlı oğul, güzel kardeşim.

Üstüne Sinen Bir Gariplikten

Gültekin Emre

1 /
Tüm kanallar denize dökülse
Yürüsem denizi düşünerek
Gemiler ellerimi alıp götürse
Sisler dağılırken
Bir çiçek canlanıp bana baksa

2 /
Tüm yapıların yaşını öğrensem
—istasyonlar hâlâ Türkler'in buluşma yeri—
Evler bir bir işgal edilirken Berlin'de
—Türkler çorapları içinde bıçak mı taşıyor?—
tuvaletsiz, banyosuz, tek odalı evleri köpekler yese—
—eroin satanlar hep Türkmüş, doğru mu diye soruyor Almanlar?—

3 /
Ev işgalcileri evleri boyamışlar da
Balkonlarına dizi dizi çiçek saksıları koymuşlar da
Karadenizliler sokaklarda halı da çırparlarmış da
Evlerde çocuk ağlamaları durmazmış da
Komşular hemen polis çağırırmış da
Sabahın dördünde işe giden bir makine mi yoksa

4 /
Yapılar var mı yok mu
(perdeler, kavgalar, turşu küpleri ve oturma odası
soğan ve küf kokularına gelin oldum da)
Akşamlar var mı yok mu
(yorgun, sarı, taşlaşmış, karanlıkların karnı adamlar)
Yaşam var mı yok mu
(gün bir bozkıra açılırsa her sabah...)
Varmı yok mu
Yok mu var mı
Ya bir kadın, ya bir kadın hiç yalnız kaldı mı

5 /
Yollar uzayıp giderken benimle
Yolum telörgüsüz bir sirkten geçse
Seyirciler hep saçını başını yolsa
Bir yol bulup geçip gitsem palyoçaların yanına

6 /
Gece onsuzluk kadar derin
Bir çocuk kalbi kadar hüzün dolu
Yalnızlık gülü kadar gerçek
ve tüm güzellik ve rezilliklerin çukuru
Hiç gelip beynime yerleşme

olaylar

Demokrasi ve Kıyım

Mahmut T. Öngören

Batı demokrasilerinin en önemli öğelerinden biri seçimdir. Aynı demokrasilerde «düşünce özgürlüğü» ve «özerklik» de üzerinde durulan kavramlar arasında yer alır. Günümüzde, yeni bir anayasa hazırlandıktan sonra «demokrasi» ye geçileceği ileriye sürülüyor. Geçiş hazırlıkları arasında «seçim, düşünce özgürlüğü ve özerklik» gibi kavramları yeniden ele almamız ve bu gibi kavramlara yeni yorumlar getirmemiz gerekir. Dahası da var. Bu gibi kavramlara yeni yorumlar getirmeye çalışırken, günümüzdeki uygulamaları da gözönünde bulundurarak, konuları barışçı ve sevgi dolu yaklaşımlarla ele almanın yararlarını da belirtmeliyiz.

13 Kasım 1981 Cuma akşamı, birdenbire TV yayınlarında yapılan bir değişiklikle görüntülere bir açık oturum izlencesi geldi. Bu izlencede hepsi seçimle işbaşına geçmiş üniversite rektörleri ve profesörler, yeni çıkan Yüksek Öğrenim Yasası ve «özerklik» konularındaki görüşlerini dile getirdiler ve ayrallıkla hepsi «seçim» le bir göreve gelmenin karşısında yer alarak atama yolunun özerkliği ortadan kaldırmadığını savundular. Televizyondaki bu bilim adamlarının görüşleri; yeni Yüksek Öğrenim Yasası'na belli noktalarda ve özellikle rektörlerin ve diğer üniversite yetkililerinin atama ile işbaşına getirilmesine karşı çıkan ve «bilimsel özerkliğin» bu nedenle de ortadan kalktığına inanan gerçek bilim adamlarını açık oturum izlencesine çağırmayan TRT Haber Merkezi elemanı Ercan San'ın «Bir şey mi söylemek istiyorsunuz?» diyerek sözü sık sık Prof. İhsan Doğramacı'ya bırakması bizleri hiç şaşırtmadı. Çünkü açık oturumdaki tüm profesörlerle TRT işbirliği yaparak yeni Yüksek Öğrenim Yasası'ndan yana bir kamuoyu oluşturmaya kalkmışlardı. Bu işi de öyle çabuk gerçekleştirmek zorunda kalmışlardı ki, açık oturumun sonunda Ercan San izlencenin ikinci bölümünün ne zaman yayımlanacağını açıklayamamış, ancak ilerdeki TV yayınlarında yer alacağını belirtmekle yetinmişti.

Oysa TRT'nin bu denli ivedilikle bir izlence hazırlamaması ve yayınladığı izlenceleri de Anayasa'nın ve TRT Yasası'nın öngördüğü biçimde yansız bir anlayışla düzenlemesi gerekirdi. Kaldı ki, demokrasiye geçişin öngörüldüğü bir dönemde de özellikle «seçim» ve«özerklik» kavramları konusunda yanlış bilgilerin kamuoyuna yansıtılmasından kaçınmak yerinde olurdu. Çünkü «seçim» siz demokrasi olamayacağı gibi, «atama» ile görevlilerin işbaşına getirildiği her hangi bir kurumda demokratik işlemin yürüyemeyeceği de açıktı. «Seçim» olmayınca, «özerklik» de olamazdı. TRT'nin açık oturum izlencesindeki profesörler bir de «atama ile rektör ve diğer üniversite yetkilileri işbaşına getirilrse, idari özerklik kalkar. Ama yeni yasa bilimsel özerkliğe dokunmuyor.» diyerek «özerklik» konusunda bir başka yanlış ve eksik bilginin daha kamuoyuna yansımasına neden olmuşlardı. TRT'nin bu yanlış ve eksik bilgiyi de sunmaması gerekiyordu. Çünkü artık «idari özerklik» ile «bilimsel özerkliğin» birbirinden ayrılamayacağını, biri olmazsa diğerinin sağlanamayacağını okullardaki genç öğrenciler bile biliyorlardı.

Gerçi yukardaki örnekte üzerinde durulan «seçim» işlemi bir ülkenin değil, salt bir ülkedeki üniversitelerin yönetimiyle ilgili bir konuda ele alınmaktadır. Fakat TRT'deki TV açık oturum izlencesinde görüldüğü üzere salt üniversiteler düzeyinde de olsa, «seçim» kavramına karşı çıkılmakta ve ancak söz konusu TV izlencesine katılan profesörlerin görüşlerine uygun bir «özerklik» biçimi kamuoyuna kabul ettirilmek istenmektedir. Tümden yanlış olan bu «özerklik» kavramı hem de devlet tekelini elinde bulunduran TRT kurumu ile çabuk bir uygulama sonucunda sunulduğuna göre, demokrasiye geçiş hazırlıklarının yapıldığı bir dönemde «düşünce özgürlüğü» de tehlikeye düşmektedir. Bir ülkedeki en demokratik öğelerden biri olan «düşünce özgürlüğü» nün sağlanabilmesi ve yaşatılması için, her hangi bir konudaki tüm karşıt düşüncelerin aynı ortamda ve aynı anda tartışılması gerekir.

Kaldı ki, TRT'deki ve «düşünce özgürlüğü» ile ilgili diğer iletişim araçlarındaki ve sanat dallarındaki belli bir uygulamayı incelediğimiz zaman, «düşünce özgürlüğü» nün bir başka ba-

kımdan da yara aldığını görüyoruz. Devlet Tiyatroları ve TRT hem «özerk» olmaları, hem de «özerk» bir yapıya kavuştuktan sonra kamuoyunu demokrasinin kurallarına göre özgürce oluşturmaları gereken kurumlarımız arasındadır. Bir başka anlatımla, üniversitelerimiz gibi bu iki kurumumuzun da demokrasinin en geniş güvencelerine gereksinimi vardır. Ama yine demokrasiye geçiş dönemini yaşadığımızın ileriye sürüldüğü içinde bulunduğumuz günlerde her iki kurumumuzda büyük bir «kıyım» işleminin uygulandığını görmekteyiz. Üstelik bu «kıyım» ın «özerklik» ten, dolayısıyla «kendi kendini yönetim ilkesi» nden ve «seçim» den yana olan çalışanlar kesiminde uygulandığını gördüğümüz için, «düşünce özgürlüğü» nün Devlet Tiyatroları'nda ve TRT'de ne büyük bir yara aldığını belirtmeden geçemiyoruz. Demokratik düşüne bağlı, ilerici ve çağdaş görüşlü görevlilerin Devlet Tiyatroları'nda ve TRT'de başına gelenleri görünce, TRT Televizyonu'nda izlediğimiz profesörlerin görüşlerinin önümüzdeki dönemde uygulamaya yansıması sonucunda aynı çizgideki bir başka «kıyım» ın üniversitelerde de gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceğini düşünmeden yapamıyoruz. En önemli bir sanat kurumumuzdan ve çok daha yaygın bir iletişim kurumumuzdan sonra bilim kurumlarımızda da başvurulabilecek «kıyım», «düşünce özgürlüğü» nü kökten sarsacak ve demokratik işlemin tümden işlemesini engelleyecektir. «Kıyım» gibi çağdışı işlemler, yetkililerin kurumlardaki sorunlara barışsız, sevgisiz ve anlayışsız yaklaştıklarını ve demokrasiyi her şeyden önce çalıştıracak olan «insan» öğesini hiçe saydıklarını gösterir. Bu söylediklerimizi kanıtlamak amacıyla Devlet Tiyatroları'nda ve TRT'de yapılan «kıyım» ı incelemekte yarar vardır.

Bu yazı hazırlandığı zaman Devlet Tiyatroları'nda 34 ve TRT'de ise 101 kişi «kıyım» a uğramıştı. Gerek 34 tiyatro sanatçısı ve gerekse 101 TRT elemanı, devletin olanakları ve devletin yaptığı büyük harcamalar sonucunda yetişmişlerdi. Tiyatro sanatçıları devletin tiyatro okullarında öğrenim gördüler. TRT elemanlarının hemen hemen hepsi kendi olanakları ile çeşitli konularda yüksek öğrenim gördükten sonra radyo ve televizyona başvuran binlerce kişi arasından giriş sınavını geçerek seçildiler ve TRT'nin açtığı meslek kurslarında eğitim yaptılar. Aralarında radyo - TV eğitimi veren basın ve yayın okullarını bitirenler de vardı. Kimileri ise okullardan ve TRT'den aldıkları radyo - TV eğitimi ile yetinmeyip Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde TRT üzerinde çalışmışlar ve tez hazırlamışlardı. Aynı 34 tiyatro sanatçısı ve aynı 101 TRT elemanı çalıştıkları kuruma yıllarca emek verdiler. Sanatçılar Devlet Tiyatroları'nın sahnelerinde önemli tiyatro yapıtlarında önemli rollerde oynadılar. TRT elemanlarının en genci 10 yıl ve en yaşlısı en çok 20 yıl süreyle ya yöneticilik yaparak ya da kamuoyunun beğenisini kazanan radyo - TV izlencelerine imzalarını atarak kurumlarına yararlı oldular.

Uzun bir süre içinde özel olarak yetiştirilen, binlerce aday arasından seçilen, kamuoyunun önünde sahnelerde, mikrofon ve kamera karşısında ya da arkasında sınav vererek tanınan, çok büyük sorumluluklar taşıyan ve ülkemizde başka bir kurumda yeri olmayan görevleri başarıyla yerine getiren bu yaratıcı kişilere; «insan», «demokrasi» ve «düşünce özgürlüğü» ne inanan bir anlayışın nasıl kıyabildiğini burada açıklamaya olanak yoktur.

Arkadaş

Görünür mü sokağın ucundan
Oturduğun pencere önü
Eskiyen bakışların gider mi uzaklara
Orada ekmeğin kardeşliği, hasatlar
Gecenin koyu acısı titreyen kavaklar
Dostundur bilirim
Asfalt yol üstünde
Traktörlerin dinmeyen soluğu
Bir yanda toprağın karılan sevinci
Tohumun yediveren serüveni
Alnından süzülen tere belenmiş
Çimlenir usuldan

Sen ki eski tutsak, ömrünün ortasında
Eylülü tanırsın paslı zincirlerinden
Alışır gövden koğuşlarda yatmaya
Belirip yiten özgürlük günleri
Kalır büsbütün başka bir yaza

Sen ki eski savaşçı, yenilgi günlerinde
Tanırsın düşmanı yol ayrımında
Kimi kaçar gibi umarız uçurum dibinden
Yol değiştirir, yüz çevirir ya da
Tutsak düşer utancın sığınağına

Seninle arkadaşız inceliğin ayrımında
Benzer nice eski öykü öykümüze

Bir tomurcuğun açması kuytuda gizlice
Kırın eskimeyen serüvenidir, bilirsin
Ovalar üzre söylenir türküsü
Duyarsın oturduğun pencere önünde

Yaz yağmuru gibi geçer kırgınlığın
Ömür eskiten bir şey olur acıların
Yeniden uzun bir yolun başında gibisin
Güneş vurur ısınır omuzların

Ahmet Ada

Kıyım önce Devlet Tiyatroları'nda başladı. Bilindiği gibi Devlet Tiyatroları Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü törenlerinin ilkine «My Fair Lady» adlı yabancı bir yapıttan bu kurumun ancak en gözde oyuncularının yer aldığı bir sahne ile katılmıştı. Devletin en önemli bir sanat kurumunun ne gibi bir tutarsız durumda olduğunu belirtmek için bu örnek bile yeter. Fakat Devlet Tiyatroları'nın gerçek tutarsızlıkları çok daha derin olarak diğer alanlarda yatmaktadır. Devlet Tiyatroları, Cumhuriyet döneminin en uzun süre işbaşında kalan genel müdürünü çıkarmıştır. Bu süre 22 yılı içerir. Ne var ki, böyle bir başarıya sahip olan kurumun bir çalışma yönetmeliği bile yoktur. Bu nedenle de sanatçılara «kıymak» ve onları istenilen yerlere ölçüsüz, gereksiz ve sınırsız bir anlayışla sürmek çok kolaydır. İşte 34 sanatçıya Devlet Tiyatroları'nda yönetmeliksiz çalışılagelmenin rahatlığı ile kıyıldı. Ama elbette önceden başka gerekçeler hazırlanarak... Yıllardan beri üzerinde durulan bir «bölge tiyatroları» tasarısı vardı. Bu konuda belli bir girişimin planları yapılmadan, bölge tiyatrolarını besleyecek yerel kuruluşlar oluşturulmadan ve yan hazırlıklar gerçekleştirilmeden birdenbire kimi sanatçıların çeşitli Anadolu illerine gönderilmesi gündeme getirildi. Daha sonra bu tiyatro sanatçılarını basına yaptıkları açıklamalardan da anlaşıldığına göre, hiç kimse Anadolu'ya gitmeye karşı değildi. Gerçi Devlet Tiyatroları oyunlarının Avrupa'da tanıtılmasına sıra geldiği zaman, yurt dışında hep belli bir ekip görevlendirilir ve şimdi Anadolu'ya sürgün olarak yollanan 34 sanatçıdan Avrupa gezilerinde yararlanmak kimsenin aklına gelmezdi. Öte yanda bu 34 kişinin usuna da, küçük çocuklargibi oyun bozanlık edip, «Bizi Avrupa'ya göndermiyorsunuz, biz de Anadolu'ya gitmek istemiyoruz.» demek de gelmiyordu. Fakat bu 34 kişinin hangi koşullar altında çeşitli Anadolu illerinde görevlendirildiklerini öğrenmek hakları değil miydi? Bölge tiyatroları mı kurulmuştu? Ya da kurulacaktı? Bu yeni bölge tiyatrolarına mı atanıyorlardı Yoksa dolaşıya (turne'ye) mi çıkıyorlardı? Anadolu görevi ne denli bir süreyi kapsayacaktı? Görev sonunda bu sanatçılar bulundukları illere mi atanacaklardı? Yoksa bir başka kente ya da Ankara'ya mı döneceklerdi?

Bu gibi küçük ve yanıt verilmesi kesinlikle gereken sorularına karşılık olarak bilgi almak isteyen 34 sanatçının Ankara'da çeşitli ekonomik ve sosyal sorunları vardı. Kiminin hastası, çocuğu, eşinin ve evinin çözüm bekleyen durumları vardı. Gittikleri kentlerde eğer uzun bir süre kalacaklarsa, otel yerine ev tutup daha az bir masrafla geçinmenin yollarını aramaları gerekiyordu. Çünkü atama ile gidip gitmediklerini bilmedikleri için, hem ailelerini yanlarına almıyorlar, hem de Ankara'daki evlerini kapatmıyorlardı. Böylece çift kira ödemek gibi bir durumla da karşı karşıya kalıyorlardı. Gerçi Devlet Tiyatroları'nın 5441 sayılı yasasının ve onu değiştiren 1310 sayılı yasanın 1. maddesinin 3 ve 5. fıkrasına ve sanatçılarla yapılan sözleşmelerin ilgili hükümlerine göre hepsi dolaşı (turne) görevlerinden kaçamazlardı. Ama izlencesiz ve sanatçıların durumlarını belirlemeyen, onların sordukları soruların yanıtlarını içermeyen, yönetmeliği bulunmayan ve tüm Devlet Tiyatroları sanatçıları arasında eşitlik ilkesine aykırı bir anlayışla uygulanan bir dolaşı (turne) nasıl ve niçin gerçekleştiriliyordu? Kaldı ki, bu 34 sanatçının hemen hemen tümü daha önceleri de pek çok sayıda dolaşıya katılmış ve evini ve ailesini bırakarak Anadolu illerinde oradan oraya gitmişti. Devlet Tiyatroları'nda hiç dolaşıyakatılmamış ya da çok az sayıdakinde yer almış diğer sanatçılar varken, niçin yukarda sıralanan ve diğer güçlükler hep bu 34 sanatçının karşısına çıkıyordu? Niçin onlar hep belirsizliklerle dolu görevlere gönderiliyorlar ve niçin hep onların bu görevlerle ilgili olarak sordukları sorulara yanıt verilmiyordu?

Gerçekte bu gibi soruların yanıtlarını bulmak o denli zor değildi.

Sönükse Deniz Fenerleri

sönükse deniz fenerleri
bir kez daha yokla karanlığı ey kaptan
işte canavar dişleriyle kayalıklar
işte ölümün yelesine tutunmuş gemi
bir kez daha sınamakta yaşam
yüreğini

buzdağları mercan kayalıkları
s.o.s.!
bütün insanlar için
s.o.s.!
büyük bombardımanlar gibi patlayan
bir öfke seli bir çılgın akıntı
sürüklüyor gemiyi
bir kez daha yokla karanlığı ey kaptan

düşün uzakta bıraktıklarımızı
limanlarda ufku gözleyenleri
bilirsin
hiçbir batık doyuramamıştır
azgın ve karanlık ağzını açmış denizi
ne olur
bir kez daha yokla karanlığı ey kaptan

Hüseyin Yurttaş

Yaklaşık olarak bu 34 sanatçının hepsi daha önceki dönemde Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Ergin Orbey'i desteklemiş, onun görevden alınmasına karşı çıkmış ve bir başka genel müdürün atanmaması için uğraşı vermişlerdi. Yine yaklaşık olarak bu 34 kişinin hepsi kendilerine karşı girişilen baskıları açıkça kınamışlar, karşıt görüşlerini Ergin Orbey'den sonraki Devlet Tiyatroları yönetimine bildirmişler ve karşılaştıkları haksız uygulamaları Danıştay'a götürerek haklarını geri almışlardı. En önemlisi de, yaklaşık olarak bu 34 sanatçının hepsi Devlet Tiyatroları yöneticilerinin «seçim» le işbaşına gelmesine ve tiyatro yönetiminin de «sanatçıların yönetime katılması» ile yürütülmesine inanıyorlardı. Kısacası, ortada «demokrasi» ye ve «demokratik bir yönetim biçimi» ne inanan kişiler vardı. Ergin Orbey'in görevinden haksız yere alınmasından başlayarak Anadolu'ya belirsizlikler içinde atanmalarına değin geçen süre içinde, bu 34 kişiye Devlet Tiyatroları'nda hiç bir görev, hiç bir rol verilmemesinin nedenleri de bu inançta ve bu inanç sonucunda yer verilen mücadelelerle gösterilen kararlıktı. Aynı nedenlerle de bu 34 sanatçı şimdi büyük bir belirsizlik içinde Anadolu'ya gönderilmişti. Böylece de 34 sanatçının «cezalandırıldığı» ve diğerlerine de haklarını aramanın ve demokratik yönetim biçimini savunmanın başlarına işaçacağı konusunda gözdağı verildiği anlaşılıyor. Bu «ceza» Devlet Tiyatroları'nda öyle geniş boyutlara varan biçimlerde uygulandı ki, dış ülkeler tarafından kimi sanatçılar adına gelen tiyatro bursu ve çağrı gibi olanakların ilgili sanatçılar tarafından kullanılmasını da Devlet Tiyatroları yönetimi engelledi.

Eğer Devlet Tiyatroları'ndaki «kıyım» ı genelde demokratik yöntemlere bağlılıkları ile tanınanlara ve bu yolda mücadele edenlere karşı girişilmiş bir eylem olarak kabul edersek, TRT'deki 101 elemanın «kıyım» ını da aynı açıdan değerlendirmemiz gerekir. Gerçi TRT'deki kıyım 9 Kasım 1981 Pazartesi başladı ama, deneyli TRT'ciler böyle bir işleme başvurulacağını daha önceden sezmişlerdi. Örneğin radyoculuğumuza yıllarını vermiş olan Aslan Alp (Ankara Radyosu'nda şef prodüktörlük, İzmir Radyosu'nda Radyo Tiyatro eŞfliği ve Program Müdürlüğü yapmış ve İzmir Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu'nda iki yıl radyoculuk dersi vermiştir. Günümüzde ise Çağdaş Gazeteciler Derneği Yönetım Kurulu üyesidir.) TRT kıyımından önce TRT Eğitim Dairesi'nde kızağa çekilmiş beklerken yine de bir işe yaramak için, aynı biçimde kızağa çekilmiş radyo ve TV yayıncılarından Ertan Somunkıran, Mihriban Tanık, Tuncer Güven ve Mehmet Bayrak'la birlikte personel eğitim planını hazırlamış ve hangi dersleri vereceklerini saptamıştı. Bu eğitim planı ve yukarda adları belirtilen elemanların ders

vermeleri TRT Genel Müdürlüğü tarafından onaylandı. Fakat tam sıra eğitim planını uygulamaya ve ders vermeye gelince, yukardan gönderilen bir telefonla tüm bu elemanların çalışma çabaları engellendi. Deneyimli Alp'e göre bu durum «kıyım»ın yakında başlayacağını gösteriyordu. Nitekim, 9 Kasım sabahı TRT'deki görevinden Amasya Orman Müdürlüğü'ne atandığı bildirilmek üzere yöneticiler tarafından çağrıldığı zaman Feryal Oskay elinde, yeni bir izlence yapımı ile görevlendirileceğini düşünerek, o sırada hazırlamakta olduğu radyo izlencesinin ses bantları olmasına karşılık koşarak gelmişti. Aynı sırada aynı örneklere Ankara, İstanbul ve İzmir Radyoları'nda ve TRT Televizyonu'nda da rastlamak mümkündü.

Öte yanda Ankara Radyosu yapımcılarından Ahmet Mortaş ve Beldan Kabalak bir gün sonra yayımlanacak olan 10 Kasım Atatürk izlencelerini bitirerek radyo yönetimine teslim etmeye hazırlanıyorlardı. Radyo yönetimi ise elinde Ahmet Mortaş'ın Kültür Bakanlığı'na ve Beldan Kabalık'ın ise Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na atandıklarını belirten evrakla bekliyordu. Her iki yapımcı izlencelerini hazırlayıp bantları radyo yönetimine teslim ettiler ve karşılığında da sanki birer armağan alır gibi atama evrakını teslim aldılar. Her ikisi de ertesi günü kendi eğitimleri, emekleri ve bugüne değin taşıdıkları sorumlulukla hiç ilgisi olmayan yeni görev yerlerine gittikleri zaman, bir önceki gün hazırlamış oldukları izlenceler Türkiye Radyoları'ndan yayımlanmaktaydı. Aynı olayı TV yapımcısı Zekeriya Kabadayı da yaşadı. TRT Televizyonu'ndan ayrıldıktan sonra, kendisinin baş sorumlu olarak çalıştığı «Gök Kuşağı» adlıTV çocuk izlencesi yayına giriyordu. Kabadayı Sivas Toprak-Su Müdürlüğü'ne atanmıştı. Ya radyo yapımcısı Mehmet Koç? O da «Türk Romanı» adlı izlence dizisi hazırlamaya başlamış ve dizinin ilk bölümü de 5 Ekim 1981'de yayına girmişti. Koç, Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na atandı. Şimdi «Türk Romanı» adlı radyo dizisini kim hazırlamaya devam edecek diye mi merak ediyorsunuz? Kim hazırlayacak ki? Hiç kimse. «Dünyanın neresinde bir radyo dizisinin yayını yarıda bırakılır?» diye sorarsanız, yanıt hazırdır: Türkiye'de. Ama böyle bir yanıt TRT'ye özgü bir yanıttır ve hiç de geçerliliği yoktur. Çünkü dünyanın neresinde olursa olsun, bir radyo dizisinin ilk bölümleri yayımlandıktan sonra, dizi yarıda kesilemez. Ne var ki, TRT'de, bırakın dizileri, televizyonda yayımlanmakta olan filmlerin yayın sırasında yarıda kesildiği bile görülmüştür. 10 Kasım 1969'da Ankara Televizyonu'nda yayımlanmakta olan «Türkiye'nin Kalbi Ankara'dır» adlı filmi TRT'nin ilk Genel Müdürü Adnan Öztrak TV binasına gelerek yarıda kestirmemiş miydi? Olaydan sonra açılan tüm soruşturmalar, olayla ilgili Danıştay kararlarına da bakarsak, böyle bir davranışın ne denli yersiz nedenlere dayandığını ortaya koymuş, ama bu konuda TRT yönetimini her hangi bir önlem almaya yöneltememişti. O eski günlerde filmler yayın sırasında yarıda kesilebildiğine göre, yaşamakta olduğumuz günlerde de her hangi bir dizinin yarıda kesilmesinde TRT yönetimi hiç bir sakınca görmeyebilirdi. «Türk Romanı» dizisi 65 hafta sürecek biçimde planlanmış ve izlence çizelgelerine işlenmişti.

TRT'deki «kıyım»da diğer radyo ve TV izlence yapımcılarının ve yönetmenlerin çoğu, görevlerinden alındıkları sırada, çeşitli yapımlar üzerinde çalışmaktaydılar. «Kıyım»dan ötürü pek çok radyo-TV izlencesinin ya yapımı ya da yayımı yarıda kaldı ve TRT bir de bu nedenle parasal zarara uğradı. Salt radyo ve TV yapımları mı yarıda kaldı? Yönetsel görevlerde çalışırken «kıyılan» ve bugüne değin gerçekleştirdikleri işlerle hiç ilgisi bulunmayan diğer kurumlardaki görevlere atanan yönetsel sorumluluk sahibi TRT'ciler de çeşitli alanlarda çalışıyorlardı. Tüm bu çalışmalar da yarıda kesildi. Örneğin yapımcılık da yapmış olan Özden Kartal yayımlara girecek izlenceleri denetlemekle sorumluydu. 9 Kasım 1981 sabahı, büyük sorumluluk taşıyan bu görevini yerine getirirken Kartal bir TV izlencesinin denetimini bitirir bitirmez eline kendisinin bambaşka bir kuruma atandığını belirten sarı zarf tutuşturuldu. Öte yan-

Dağların Seslenişi

duyulur ayak seslerin
yüzü aydınlanır kimi zaman
değişen mevsimle
büyüyen çiçeğe karşı
yeni sevdaları yaratır gözlerin

ışıklı damlalarla
yağmurlar vurur kirli camlara
anılar içinde bir aldanışı
konuşarak usulca
yıllarca gidilen yolları
martıların kanat vuruşlarında

bakışlarından bakışlarıma
inançlı bir maviyi gökyüzünden ayıran
aşılmaz uçurumlar doğduğunda
ayrılıklar der ki
küçük umutlar bile
büyük savaşlarda
dağlar sonsuz kurtuluş mudur
yüreğindeki o güzel aydınlığa

Ömer Ateş

da TRT'nin personel dairesinde çalışan diğer görevliler de «kıyım» a uğramadan önce TRT'nin yeni yönetmelik tasarılarını hazırlamaktaydılar.

Tüm bu elemanlar TRT'deki görevlerinden alındıkları sırada büyük beceri ve sorumluluk gerektiren çeşitli işleri yerine getirmekteydiler. Onların böyle birdenbire ve yapmakta oldukları görevlerinin yarıda bırakılmasını göze alarak başka kurumlara sürülmesinin anlamı ne olabilirdi? Ve onların bağlı oldukları üst TRT yöneticileri bu gibi görevlerin yarıda kalmasını ve yıllarca bu görevleri yapmakta olan görevlilere «kıyılmasına» nasıl göze yumuyorlardı? TRT, TV Dairesi Başkanı, Radyo Dairesi Başkanı, Yurt dışı Yayınlar Dairesi Başkanı ve radyo müdürleri gibi yöneticilerin bu «kıyım» dan daha önce haberleri yok muydu? «Kıyım» ı durduramazmıydılar? Ya da en azından «kıyım» dan sonra karşı çıkamaz mıydılar? «Kıyım» dan bu yöneticilerin bilgisinin olmadığını düşünmek oldukça zordur. Aynı görüşü TRT Hukuk Müşavirliği ve Teftiş Kurulu Başkanlığı için de ileriye sürenler var. TRT, personeline sahip çıkmayan yönetici sayısının bu denli çok olduğu bir başka dönem yaşamamıştı. Gerçi kuruluşunun ilk dönemlerinde de TRT Hukuk Müşavirliği, TRT Teftiş Kurulu Başkanlığı ve diğer üç dört yönetici çoğunlukla yayın personelinden yana çıkmamıştı. Ama günümüzde TRT'de yapılan yaratıcı personel «kıyımı», radyo - TV yayıncılık tarihimizin en ağır uygulamasıdır. Böyle bir «kıyım» karşısında ses çıkarmayan TRT yöneticileri ve bu «kıyım» ı gerçekleştiren TRT yönetimi acaba hangi gerekçelere, gerçeklere ve ölçülere dayanarak, tam 101 elemanı bir çırpıda TRT dışına itivermişti?

Bugüne değin bu sorunun yanıtı açıklanmış değildir. Bu soruyu açıklayabilmek her hangi bir TRT yöneticisi için mümkün de değildir. Çünkü eğer 101 kişi tek tek bir mahkemenin karşısına çıkarılsa ve durumları tüm ayrıntıları ile inbir «suç» bile işlemediği derhal anlaşılır. O zaman bu en büyük TRT «kıyım» ın nedenleri nasıl açıklanabilir? Kıyımı gerçekleştiren TRT yönetimi için verilmesi olanaksız olan bu yanıtı kendimize göre açıklamadan önce, «kıyım» a uğrayan personelin diğer özelliklerini de kısaca özetlemek gerekiyor.

Yukarda kimi TRT personelinin belli bir görevi ya yerine getirdikten hemen sonra ya da getirirken ivedilikle başka kurumlara sürüldüğünü belirtmiştim. Bu elemanların arasında Doğan Kasaroğlu'nun genel müdürlük yaptığı dönemde; bir başka anlatımla, bir önceki dönemde TRT içinde sürülmüş olanlar da vardı. İlk kez yayıncılıkla ilgili görevlerden alınarak yine TRT içinde ya uzak illerimizdeki radyolara ya da bulundukları kentlerde TRT'nin kızaktaki kadrolarına sürülen bu görevliler, şimdi ikinci kez «kıyım» a uğruyorlardı. Bunların arasında birbiriyle evli iki radyo yapımcısı var ki, durumları gözden kaçırılacak gibi değildir. Ankara Radyosu'nda görevli Süleyman ve Tuğba Ayberkin önce Erzurum Radyosu'na gönderilmişlerdi; şimdi de Trabzon'dan Erzurum'daki İl İmar Müdürlüğü'ne atandılar. Acaba suçları neydi? Demet Aras önce Erzurum Radyosu'na ve Selçuk Altan da önce Çukurova Radyosu'na atanmışlardı.Her ikisi de Danıştay'da açtıkları davada «yürütmeyi durdurma» kararı aldılar. Demet Aras Ankara'ya döneli henüz 20 gün olmuştu ki, şimdi de Erzurum'a ikinci kez atandı. Üstelik ilk atamadaki gibi artık Erzurum Radyosu'na da değil, Eruzurum İl İmar Müdürlüğü'ne... Aynı durumda olan daha başkaları da var. Acaba bu insanların suçları nedir? Öyle büyük olumsuzlukları olsa gerek ki, kendilerine masallardaki gibi «Kırk satır mı? Kırk katır mı?» türünden bir seçim hakkı da verilmiyor. Her iki cezayı da almak, hatta daha fazla sayıda cezaya da katlanmak zorundalar. Hem daha önce Ankara dışına sürülmüşler; hem Danıştay gibi bir Yüksek Mahkeme'den aldıkları karar hiçe sayılmamış; hem ellerindeki böyle bir karara karşın

Posta Katarları

karlı gecelerin koynundan süzülen
sevgili mektupları durur sıcacık
hohlanmış evlere dalıp giden gözlere
ipek yumuşaklığı getirir ten sıcaklığı.

sönmüş ışıkların suskun evleri
geceye karlar püskürten rüzgâr
yakınlaştıkça sesler bölünür uykum
gelen : yalnızlığımı parçalayan katar.

el sallanır denizlere başağa durmuş
ekinlere
demiri döven ellere demir almış gemilere
uçuşan kuşlara yıldız dolu gökyüzüne
vardiya değiştiren yürüyenlere.

sonra gelir sokular yanıbaşımıza
sevgiyi kâğıdın özüne kazan
bir deniz kabarır taşar içeri
kayan her sözcüğe atılır bir el
geceyi itekler durur mavilik.

ah şu bitirilmeyen sevda
kerem'i bir sözle yakıp kavuran
dağların göğsünden boşalan ırmak
bizden sonrakilere sunduğumuz
eskidikçe köpüren bengisu.

Ahmet Özer

bir kez daha sürülüyorlar; hem de artık yıllarını verdikleri ve çok sevdiklerine emin olduğum radyoculuk ya da televizyonculuk mesleğinin dışına itilecekler... Daha bitmedi. Bir de aile durumları var, bu gibi kişilerin. «Kıyım» olayı sırasında parasal durumları, çocukları, evleri ve varsa hastaları ve diğer sorunları ne olacak bu insanların? Ağır geçeceği anlaşılan bir kış mevsiminin başlangıcına rastlatılması da bu «kıyım» ın TRT yönetimi tarafından iyi ayarlandığını göstermiyor mu? Mağdur edince iyice edeceksin, devlet tarafından ve devletin parasıyla yetişmiş, sonra da yıllarca devletin kurumuna emek vermiş, etkin görevlerde çalışmış, kamuoyunun beğendiği yapımlara imza atmış, ulusal yayıncılığımızın gelişmesine katkılarda bulunmuş ve hiçbir suçu bulunmayan bu insanları. Ama acaba gerçekten hiç suçlu değil mi bunlar?

Bir Gün Daha Geçti Böyle Üzgün

— Ordayım işte,
yumunca gözlerimi...

Selde kalmış gibi ıslak bütün evler
Sinmiş adımlarıma sessiz bir telaş
Yürüyemiyorum
Konacak dalım yok

Bağrında bir sıkımlık can herkesin
Uzanmış yaralı kucağıma ölüm
Tartamıyorum
Sokulacak kimsem yok

Söyle,
Sen misin bekleyen beni;
Sabırla uzatarak
Ayaklarıma yolları...

Yüreğimde çığlar düşerken
Beraber yürüdüğümüz o sevdaların
Alevi var avuçlarında
Dokunsan yanacak dağlar.

Bir sır gibi saklıyor umudu,
Çektiğimiz acıların,
Yaylarından fırlayan hayat.
Dalgalarıyla kucaklayıp
usulca,
Bırakıyor kıyılarına...

Hangi dağ kavuşturacak bizi,
—Köpürterek yelesini—
Hangi rüzgâr?..

Süha Tuğtepe

Bu denli ağır koşullarla «kıyılan» TRT elemanlarını kamuoyunun suçlu görmemesi olanaksızdır. TRT yönetiminin bir yerde yaratmak istediği hava da budur. Somut bir «suç» açıklaması yapılmasa bile, başka kurumlara kaydırılan TRT elemanları için sokaktaki adamın kafasında en azından çeşitli soruların belirmesine çalışılıyor. Oysa bugüne değin her hangi bir yasayı ya da meslek kuralını çiğnememiş olan bu TRT elemanlarının «kıyım» dan sonra karşılaştıkları parasal zararın ayrıntılarını da kamuoyunun bilmesi gerekir. Hepsi yeni atandıkları görevlerde TRT'nin aylıklarına ek olarak ödediği tazminatı, yılda kendilerine ödenen iki aylık ikramiyeyi ve fazla çalışma ücretlerini alamayacaklar ve ay ortasında diğer kurumlara atandıkları için de geçen ay başında aldıkları tazminatın yarısını ve birbuçuk ikramiye farkını TRT'ye ödemek zorunda kalacaklardır. Aynı zamanda basın kartı da taşıyan bu görevliler, yıllardan beri sahip oldukları bu meslek belgesini de geri vermek zorundadırlar.

Görüldüğü gibi, kamuoyu karşısına sanki birer «suçlu» imiş gibi çıkarılan 101 TRT görevlisinin «ceza» niteliğindeki sorunları parasal bakımdan da hatırı sayılır boyutlara ulaşmaktadır. Üstelik radyo - TV alanında uzmanlık kazanmış ve ülkemizde başka hiçbir kurumda yeri bulunmayan görevlerde en az 10 ve en çok 20 yıl çalışmış bu personel arasında yazar, gazeteci, sanatçı olarak ün yapmış kişiler de var. TRT'deki görevleri dışında yazdığı tiyatro oyunları ve kazandığı ödüllerle tanınan Oktay Arayıcı, 25 yıllık gazeteci Selçuk Altan ve Ahmet Tümel, tiyatro oyuncusu ve yazar Çetin Öner, şiirleriyle tanınan Azer Yaran ve Sina Akyol, araştırma ve incelemeleriyle bilinen Mehmet Bayrak ve diğerleri yıllardan beri çalıştıkları TRT için bir başka bakımdan «kazanç» değil midir? Türkiye, radyo - TV yayıncıları örneğinde gördüğümüz gibi, bir de yazar, gazeteci ve sanatçı niteliklerine sahip insanları kolay kolay yetiştirmiyor ve TRT bu gibi özelliklere sahip görevlilerin eksikliğini yıllardan beri duyuyor. Tüm bu üstünlükleri hiçe sayıp elindeki «değerleri» onların yaşam biçimiyle hiç ilgisi olmayan diğer kurumlara gönderdiğine bakılırsa, TRT, bünyesinde yetişen bu görevlilerde ağır suçlar bulmuş olsa gerek. Ama Okan Pelit gibi bir kameraman Sivil Havacılık Okulu'nda hangi işe yarayabilir? Aycan Giritlioğlu gibi bir haberci Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nda ne yapabilir? Ya da Oya Fişek gibi yıllarını radyo çocuk izlencelerine adamış bir yapımcının Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda ne işi var? Yaklaşık 18 yıldan beri radyoculuk alanındaki çalışmalarıyla tanınmış Aslan Alp, Elazığ Orman İşletmesi'ne nasıl yararlı olabilir ki? Kimi gazetecilerin yazdığının aksine, İzmir Radyosu'ndaki görevinden alınıp Karayolları Bölge Müdürlüğü'ne atanan L. Oktay Berk TRT döne-

minde değil, TRT'den önceki dönemde, 1963 yılında Ankara Radyosu'nda açılan ve bu satırların yazarının da daha pek çok orta kuşak radyocusuyla beraber «hocalık» yaptığı kurslarda yetişerek günümüze değin radyo yapımcılığı görevinde çalışmıştı. Yine bu satırların yazarının, diğer uzmanlarla birlikte, Siyasal Bilgiler Fakültesine bağlı Basın ve Yayın Yüksek Okulu'nda verdiği dersleri aldıktan ve bu okulu bitirdikten sonra TRT'ye girerek uzun yıllar radyo yayıncılığına emek veren Selahattin Özgüvenç, Orhan Girgiç ve Sevim Babayiğit'in durumlarına ne demeli? Onların bugün karşılaştıkları durumu görünce, daha TRT kurulmadan önce başlatılan ve sonra da gerek TRT içinde ve gerekse TRT dışında 1965 yılını izleyen dönemlerde ortaya çıkan radyo - TV elemanı yetiştirme çabalarını hiçe mi sayalım?

TRT'deki «kıyım»ı bir de devlet açısından değerlendirmek zorundayız. Yukarda sözü edilen radyo - TV elemanı yetiştirme çabaları için bugüne değin devletin milyonlarca lirası harcandı. Boşuna mı gitti bu paralar? Ya bundan sonra TRT'nin durumu ne olacak? TRT şimdi en değerli ve yeterli elemanlarını yitirmiş bulunuyor. Gerçi son atamalardan sonra TRT'de kalan personelin tümünün işe yaramaz kişilerden oluştuğunu düşünemeyiz. Ama bu denli çok sayıda yararlı elemanını yitiren bir kurumun bundan sonra doyurucu ve kamuoyunu hoşnut edebilecek yayınlar yapması da pek düşünülemez. Ankara İstanbul ve İzmir radyoları ve TRT Televizyonu yaratıcı güvünün büyük bir bölümünü bu atamalarla kapının önüne koymuş ve örneğin ilk olarak Ankara Radyosu bu boşluğu doldurmak amacıyla TRT Genel Müdürlüğü'nde görev yapan 6 yönetim elemanını kadrosuna almıştır. Nedensiz olarak görevlerinden alınan Ankara Radyosu yapımcılarının yerini, hiç bir radyoculuk eğitimi görmemiş olan bu 6 kişinin mi doldurması umuluyor? Demek ki, böylece daha TRT kurulmadan önce Ankara Radyosu'na yerleştirilen «eğitimden geçmeyen, radyo programcısı olamaz» geleneği tam 20 yıl sonra adamakıllı ayaklar altına alınacak ve TRT şimdi bir de bu bakımdan çağdışılığa itilecektir. Sözde TRT'yi düzeltmek için atılan bu yanlış adımlardan sonra işler daha da kötüye gittiği zaman, bakalım TRT yönetimi kamuoyunun karşısına hangi özürlerle çıkmaya çalışacak?

TRT gibi bir devlet kuruluşunun kendi kendine de zarar veren bir «kıyım» a başvurmuş olması, başka kurumlardaki görevlere sürülen TRT elemanlarının gerçekten de «suçlu» oldukları kanısını kamuoyunda uyandırmaktadır. Gerçekten de bu 101 TRT elemanı «suçludur». Bu «suç» u şöyle özetleyebiliriz: Bu TRT'ciler yıllardan beri en demokratik yönetim biçimini savunmuşlar, «kendi kendini yönetim biçimi» üzerinde durduklarını açıklayarak TRT'nin yeniden özerkliğe kavuşturulması gerektiğini ileriye sürmüşler ve bu gibi düşüncelerini örgütlü bir biçimde belirtebilmek için de TRT'de ve TRT dışında kurulmuş olan yasal derneklere üye olmuşlardır. Çağdaş ve demokratik düşüncelerle bu TRT'ciler 1975 yılından başlayarak TRT içinde başvurulan yasadışı işlemlere de karşı çıkmışlar ve yasal bir mücadele çizgisini izlemişlerdi. Hepsinin ortak yanı budur. Açıkça belirtilmemesine karşın, 101 kişinin «suçu» bu gibi davranışlar olsa gerektir. Çünkü TRT içinde yine 1975 yılından sonra kurulduğu bilinen ve çağdışı görüşlerle tanınan diğer derneklerin üyesi olan diğer TRT personeline hiç dokunulmadığına bakılırsa, TRT'deki tek yanlı «kıyım», en azından uygarca bir yayının yapılmasını bugüne değin savunmuş ve bu uğurda da mücadele etmiş olanlara son derece pahalıya getirtilmeye çalışılmaktadır.

Barış ve sevgi dolu bir dönemin başlatılacağının, demokrasinin geri getirtileceğinin belirtildiği bir dönemde «seçim, düşünce özgürlüğü ve özerklik» gibi kavramların savunucularının zarar görmesi, geleceğe yönelik demokratik çalışmaları sarsabilir. Bu nedenle bilimin, düşünce özgürlüğünün, sanatın ve yaratıcılığın özerkçe oluşturulmasında birinci derecede rol oynayan Üniversite, TRT ve Devlet Tiyatroları gibi kurumlarda ve elbette sırada onlardan sonra yeri olan diğer kurumlarımızda «kıyım» dan kesinlikle kaçınılmasını istiyor ve diliyoruz. Salt demokrasi adına...

Yüreğimle

Yüreğiyle bakıyor gözlerime
Fırat salınışlı bir kadın
Elleri turunç
Dudakları dağ çileği

Suların sesini duyuyorum
Doğanın sevdalanışını
Yüreğimle bakıyorum o zaman
Çiçek açmış bir ağaca

Uç veriyor içimde sevde

Nesrin Akpınar

ENVER GÖKÇE'NİN ANISI ÖNÜNDE SAYGIYLA EĞİLİYORUZ

türkiye yazıları

AHMET ÖZER

AYRI BERABERLİKLER

NEVZAT ÜSTÜN
ŞİİR BAŞARI ÖDÜLÜ
50 LİRA

türkiye yazıları

ALİ CENGİZKAN

SENLERE

AKADEMİ KİTABEVİ
ŞİİR BAŞARI ÖDÜLÜ
50 LİRA

Bir Yanıtın Düşündürdükleri

Nizamettin Uğur

Yazında klasik yazar ve yapıtları saptarken, neye göre seçim yaparsınız diye sorulsa size, şöyle bir yanıt verebilir misiniz? «Benim seçimim daha çok toplumbilimsel önem açısından olur, yoksa yazınsal kaygılara göre değil.»

Böyle bir yanıt, karşınızdakini şaşırtacaktır. Çünkü sözlerinizin soruyla bir ilişkisi yoktur. Sizden istenen başka, verdiğiniz yanıt başkadır.

Gösteri dergisinin Kasım'81/12. sayısında «Ayın Dosyası» bu kez «Türk Klasikleri Var mıdır?» sorusuna verilen yanıtlara ayrılmış. En çok yazın alanıyla ilgili olanlara yer verilmiş. Hemen hepsini okudum. Emre Kongar'ın yazısını gözden geçirirken, birkaç yerde irkildim. Gözümün önünde birçok şey canlandı.

Hiç unutmam, iki üç yıl öncesiydi. Ünlü bir yazarla konuşuyordum. Üç dört kişi daha vardı. Bir konu üzerinde tartışırken, «Emperyalizm, tekelcilik olgusuna dayanır.» deyince, o ünlü yazar yerinden hoplamış ve atılmıştı: «Hayır, olmaz öyle şey, tekelcilik 2. Dünya Savaşı sonrasının bir olayıdır, o zamanlar tarih sahnesine çıkmıştır.» demişti. Ben de, bu konunun çok önemli ama çok da bilinen, basit bir konu olduğunu söyleyip, **Emperyalizm** kitabını tanık göstermiştim. Gülünç bir yanıt vermişti o zaman bu ünlü yazar: «Ben aslından, İngilizcesinden okuyorum, çeviren yanlış çevirmiştir...»

Adına dergilerde gazetelerde rastladığımız, ülkemizin aydınlarını oluşturan birçok kişinin de aynı tavırlar içersinde olduğu bir gerçektir. Büyük yanlışlar yapılmakta, hatta çoğu kez araştırmadan, okumadan rastgele konuşulmakta, yazılar yazılmaktadır. Kulaktan duyma yalan yanlış sözler, hemen benimsenip aktarılmakta, çoğu zaman olay, kişi ya da bir düşünceye karşı önyargılı olunmakta, buna göre tavır alınmaktadır. Bir film üzerine mi konuşuluyor, hangi ülkenin olduğuna, hangi oyuncular oynadığına bakılıp tam karşıt bir yargıya varılmaktadır; bir kitap hakkında mı söyleşiliyor, bir şey sorsanız ya da söyleseniz, hemen «yanlışları var» denilmekte, «neresi yanlış?» diye sorulduğunda da yuvarlak sözlerle geçiştirilmekte ya da «uzun konu» denilip kapatılmaktadır...

Her konuda bilgi sahibi olup konuşmak, aydın olmanın bir koşulu mudur? Bence kişi, her söylediğinin ve yazdığının sorumluluğunu her zaman duymalıdır, çünkü karşımızdakinin ya da

Çiselerle İnerim Bahara

Akif Kurtuluş

çiselerle inerim bahara. torunsuz ihtiyarlar
saçının aklarını dalayan sıkıntılarını
söküp gözlüklerinden maun komodinlere kapatırlar
orda tramvayda başlayan aşkın fotoğrafları

çiselerle inerim bahara. bizim kapıcı iskilip'li
şapkasına sabahı doldurur hergün ekmek kuyruğunda
bozacılar soğuk gecelerin boğuk sesli konukları
camlardan çekip gözlerini lehimlerler gelecek kışa

çiselerle inerim bahara. çocuklar kaldırır şakalarımı
atar elinden annem örüp söktüğü hırkamı
sevgilimden dönerken evimde karakollar kurulmasın
yeter ki ölü serçelere ağlamak bana düşmesin

çiselerle inerim bahara. bakmışın sonrası sağanak.

okurun olumlu ve olumsuz etkilenmesi söz konusudur.

Konumuza dönelim.

Bir yazar ve yapıtın klasik olup olmadığını bilmek için neleri ölçüt olarak kullanabiliriz, nasıl bir seçim yapabiliriz? Emre Kongar, «Altı Çağdaş Klasik Türk Yazarı» adlı yazısında, Yaşar Kemal, Atilla İlhan, Sait Faik, Haldun Taner ve Çetin Altan'ı niçin klasik gördüğünü anlatıyor ve yazısının sonlarına doğru, şöyle diyor: Benim seçimim daha çok toplumbilimsel önem açısından oldu. Yoksa **yazınsal kaygılara göre bir seçim yapmadım.»** (a.b.ç.)

Benim bildiğim, klasik olmanın birinci koşulu yazınsal değerdir. Sözkonusu olan, sanat, özellikle yazın ise, aranacak ilk ölçüt budur ve bunu, içeriği, ele alınan konu, bu konuların kavranış ve veriliş biçimi tamamlar. Salt estetik yetkinliğin, yazarı ve yapıtı kalıcı kılmaya, klasik yapmaya yetmeyeceği açıktır, ama o olmadan, istediğiniz konuyu, istediğimiz derinlik ve akıcılıkta verin, yetmez. Hele hele toplumbilimsel önem, bambaşka bir sorundur.

Homeros, Cervantes, Shakespeare, Moliere, Balzac, Dostoyevski, Tolstoy vd. yazınsal yönden zayıf olsalardı, klasik sayılabilirler miydi? Tarihsel dönem ve aşamaları dile getirmeleri, seçtikleri konu ve bunları ele alış, anlatış ve veriş biçimleri, özanlatıları (üslup) sonucu insanları etkilemiş ve adı geçen yazarları klasikliğe ulaştırmıştır.

Çernişevski, diğer Rus yazarları kadar önemli olduğu halde, Rus yazınının bir klasiği sayılabilir mi? **Nasıl Yapmalı** adlı romanının yazınsal değeri büyük değildir ve kuşkusuz klasik de sayılmıyor. Ama Çernişevski ve özellikle bu romanı çok önemlidir; Bu nedenle de sürekli olarak okunmaktadır, kitlelere, ısrarla önerilmektedir. Öyleyken Klasik Ruz Yazını denildiğinde Çernişevski, bu kategoride sayılmıyor.

Bizden birkaç örnek alalım. Sözgelimi Şinasi, Namık Kemal toplumumuzun çok önemli dönemlerinde, aşamalarında yaşamış ve ürün vermişlerdir; bugün de adları herkesçe bilinmektedir, çünkü önemlidirler. Şimdi yazınımızın klasikleridir diyebilir miyiz bu adlar için?

Emre Kongar'ın adlarını andığı ve anmadığı yazarlar üzerinde durmayacağım. Yazının amacı da bu değil zaten. Ama yine de, niçin bazı adlara öncelik tanınmamıştır diye sormak geliyor içimden. Neden bir **Nazım** yok bu saydıkları içinde?

Klasik olup olmama sorununda koyduğu ölçütün, yazınsal kaygıdan değil de, toplumbilimsel önemden kaynaklandığını söyleyen E. Kongar'ın saptaması ve verdiği yanıt, bu sorunu tartışmıyor, başka bir alanda, başka bir konuda söylenebilecek sözler olabilir deyip yazımı bitirmem gerekiyor ama, gelgelelim, işin rengi başka. Sayın Kongar, tam da yazısını temellendirdiği, ölçüt aldığı **toplumbilimsellik** konusunda önemli yanlışlar yapıyor. Yaşar Kemal ve Atila İlhan'la ilgili değerlendirmede bulunurken şöyle yazıyor :

> **«Feodalite, tarımdan, ticarete ve sanayie geçiş demektir.»**
> **«Kapitalistleşme,» «tarımdan,** köyden, sanayie, kente **geçiştir.»**

(a.b.ç.)

Yani feodalizm = Kapitalizm : Tarımdan sanayie geçiş.

Açıklamaya, tartışmaya bile gerek olmadığı ne kadar açık. Yine de birkaç söz edelim, not düşelim hemen buraya.

Toprakta senyörle serf arasındaki üretim ilişkilerine ve kentlerde hayli kısıtlayıcı düzenlemelere dayanan lonca sistemi temeline dayanan **feodalizm,** kendi kendine yeterli bir üretime dayanır ve üretim, satış için değil, genellikle kullanım ve tüketim için yapılır. On - on iki yüzyıl süren bu düzen, kabaca üç döneme ayrılmaktadır, ilk dönemde (yukarı - ortaçag) emek - rant (angarya), ikinci dönemde ürün - rant, üçüncü dönemde (aşağı - ortaçağ) para - rant biçiminde gerçekleşmektedir. Çok eski zamanlardan beri sürüp gelen ticaretin, feodalizmin yaklaşık iki yüzyıl süren **son döneminde** daha çok gelişmesi söz konusudur. Senyörlerin gittikçe artan giderleri, para - rant sömürüsünü ortaya çıkarmış, vergisini vermek için, daha çok üretim yapmaya, elindekini götürüp satmaya yönelen köylü, pazara daha çok bağlanmıştır. Küçük meta üretiminin gelişmesi ve bir yandan kutuplaşmaya başlaması, ayrı bölgelerin belli dallarda uzmanlaşan üretimleri, yerel pazarların ulusal pazarlara ulaşması, kapitalist üretim ilişkilerinin doğuş ve gelişme sürecinde, ticari sermaye önemli bir yer tutmuştur. Ticaretin gelişmesi, kapitalist ilişkilerin hızla ilerlemesinin temeli olmuştur. Sonunda **sanayi** devrimi patlak vermiştir.

Bilinen bu konuları daha çok açmanın gereği var mı bilmem.

Her şeyi bilmek ve her konuda konuşmak zorunda değiliz. Daha da önemlisi, hiç olmazsa ilgi alanımızda konuya ve kullandığımız sözcüklere, egemen olmasını bilmeliyiz.